

A MAGYAR TÖRTÉNELEM NAGY ALAKJAI

12. RÉSZ

AZ ŐSZIRÓZSÁS FORRADALOM NEMZEDÉKE

(Bevezetés helyett)

Minden válogatás önkényes és szubjektív. Nem más a miénk sem, hiszen ha vannak is benne vitathatatlanul ide tartozó személyiségek, másokkal szemben esetleg már kételyek támaszthatók, miért éppen ő, s ha ő igen, akkor X., Y. vagy Z. miért nem?! Az 1918-as polgári demokratikus forradalmat előkészítő és győzelmében közreműködő egyéniségek galériája valóban ropant gazdag érdekes alakokban. Hiszen a XIX. század hetvenes éveinek közepén s a nyolcvanas években egy olyan csapat indult útjára, amely történelmi tradícióját tekintve a reformkor és 1848—1849 nagy nemzedékével mérhető. Ennek a generációnak tagjai értelmiségi, kispolgári és munkáslakásokból, kisnemesi kúriákból, falusi házakból, de olykor gazdag polgári otthonokból és főúri palotákból jöttek.

Ezt a szellemi élcsapatot, amely a XX. század első évtizedében lépett a nyilvánosság elé, Ady, a *Nyugat* és a *Huszadik Század* szerzői gárdája fémjelezték. De valami belső rokonság révén ide tartozott minden újat akaró szellem a zenében, a képzőművészetben, a

színházi életben csakúgy, mint a tudományban. Ahogy az enciklopédisták készítették elő az utat a szellem fegyvereivel a Bastille elfoglalóinak, úgy készítette elő a kultúrának ez a hadserege 1918—1919 forradalmait.

Ehhez a generációhoz tartozott a szocialista munkásmozgalomnak az a vezető gárdája, amely százezres, fegyvelmezett hadsereggé növelte és a társadalmi haladás vezető erejévé fejlesztette a szervezett munkásságot. Ez az osztály „mellékesen” legjobb, leglelkesebb „befogadója” lett a haladó magyar kultúra új értékeinek, és „anyagi erővé” váltotta a progresszív gondolatokat. E nagy áramlat fiatalabb évfjáraikhoz tartozott az a csoport, amely új, forradalmi útra vezette a magyarországi munkásmozgalmat.

Úgy véljük, ez a nagyon vázlatos áttekintés megindokolja, miért tartottuk fontosnak Kunfi Zsigmond, Garami Ernő, Jászi Oszkár, Szántó Béla, Pogány József, Gyetvai János és Hock János életrajzának közreadását a magyar Október főszereplői sorában. Ők,

Kernstock Károly: *Lovasok a vízparton*
(Magyar Nemzeti Galéria)

ahogyan az olvasó erről meggyőződhet, nem csupán a szellemi felvonulásban vettek részt, hanem mint politikusok is tevékenykedtek a polgári demokráciáért, és vállalták a forradalmat is. Károlyi Mihály viszont, noha nem tartozott az eszmei előfutárok közé, az egész eseménysorozat meghatározó jelentőségű politikusa volt — bár nem törekedett erre a szerepre, és nem is volt tőle boldog. Életrajza nem csupán azért sikerült a többiekéhez képest aránytalanul hosszú, mert megérte még a felszabadulást, és amíg elvei engedték, szolgálta a népi demokráciát, hanem azért is, mert az ő biográfiája — mint az események közepontjába került személyé — tartalmazza a legszükségesebb tudnivalókat magának a forradalomnak a fejleményeiről.

A rövid életű magyar polgári demokrácia békésen győzött, és ugyanígy adta át a helyét a proletárdiktatúrának. Majd ennek elbukása után sem volt többé visszatérés a magyar Októberhez. Hősei emigrációba kényszerültek, s ott dolgoztak tovább a magyar progresszióért. Aki közülük valaha is hazatért, az előbb-utóbb keserűen csalódott. Sorsukban kifejezésre jutott a magyar haladó irányzatok hányattatása a sorsfordulások hullámszásában, ezért fontosnak tartottuk, hogy bármilyen kurtára is fogva a szót, mindenkinek a teljes életútját adjuk. Figyelmünket persze 1918 őszére összpontosítottuk. Az előfutárokat, így Ady Endrét, Szabó Ervint és társaikat, valamint a szocialista forradalom meghatározó személyiségeit külön kötetek mutatják be.

MEGMOZDULT A FÖLD EURÓPÁBAN (1917—1918)

- 1917. november 7. — Pétervár (szocialista forradalom)
- 1917. december 22. — Breszt-Litovszk (békétárgyalások)
- 1918. január 14. — Bécsújhely (tömegsztrájk a békéért)
- 1918. február 1. — Cattarói öböl (matrózfelkelés)
- 1918. június 20. — Kőbánya (sortűz és sztrájk)
- 1917. november 25. — Budapest (szolidaritási nagygyűlés)
- 1918. május 20. — Pécs (katonafelkelés)
- 1918. november 3. — Pádua (fegyverszüneti egyezmény)
- 1918. október 7. — Varsó (az önálló lengyel állam deklarálása)
- 1918. október 28. — Prága (tömegtüntetés)

- 1918. október 28. — Prága (a független csehszlovák állam deklarálása)
- 1918. október 6. — Zágráb (a délszláv Nemzeti Tanács megalakulása)
- 1918. október 23. — Firenze (katonai felkelés)
- 1918. október 21. — Bécs (az önálló német-osztrák állam deklarálása)
- 1918. október 31.—november 1. — Budapest (polgári demokratikus forradalom)
- 1918. október 18. — Lemberg (az Ukrán Nemzeti Tanács megalakulása)

KÁROLYI MIHÁLY

(1875—1955)

Minden korszakban voltak olyan emberek, akik személyes érdekeiket alárendelték az igazság érvényesítése elvének. Erre elsősorban erkölcsi érzékük ösztönözte őket, mert etikai alapon elleneztek az igazságtalanságot, a jogtiprást, a társadalmat megtévesztő hazudozást és manipulációkat — bármiféle eszmével próbálták is ezeket igazolni. Ők többnyire nem lettek sikeres politikusok, céljaikat rendszerint nem valósíthatták meg. Mégis jó tudni, hogy voltak — és lehetnek talán még — ilyen Don Quijote-szerű személyiségek, akiknek példája tiszteletet kelt és reményt ébreszt.

Károlyi Mihály roppant távolról érkezett a progresszív élvonalába. 1875. március 4-én született, s a Károlyi grófok dór oszlopos főt kastélyának és 300 holdas parkjának „aranyketrecében” nevelkedett. Többféle hagyomány elegyedett az ország egyik legerősebb mágnáscsaládjának szellemiségében: a bigott katolicizmus, a lázadó Habsburg-ellenesség, a nagy forradalom előtti Franciaország iránti nosztalgia, valamint a nagybirtokra épülő mezőgazdaság fejlesztésének igénye — éppen a latifundiumok megőrzése érdekében.

Károlyi Mihály gazdag ember volt, noha a família nem tartozott az Észterházyak és a Festeticsek nagyságrendjéhez. Mintegy 45 ezer holdas hitbizomány jövedelmét költhette el, összvagyonának értéke elérte a 100 millió koronát. Nem is titkolta, hogy „túl sokat” adott ki „utazásokra, nőkre és kártyára”, a század első éveiben ideje jelentős részét külföldön, elsősorban Párizsban töltötte, sokat tartózkodott Londonban és olaszországi fürdőhelyeken is.

Nagybátyja, Károlyi Sándor kapcsolta be 1905-ben a politikai életbe, valamint a nagybirtokos arisztokrácia gazdasági érdekvédelmi tevékenységébe. Párton kívüli függetlenségi képviselőként nyert mandátumot, 1909-ben pedig az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elnökévé választották. Károlyi politikai életútjának első szakaszát valójában 1912-től számította, amikor lemondott az OMGE elnökségéről. Felismerte ugyanis a latifundiumok káros szerepét, s úgy vélte, hogy főúri társai csak saját önző érdekeikkel törődnek. Ekkor látta be a demokratikus átalakulás szükségességét. Híve lett Justh Gyulának, aki az 1910-es években a függetlenségi párt liberális célkitűzéseinek megvalósítását követelte; az általános, egyenlő és titkos választójogot; a népképviselési rendszert; az egyesülési és gyülekezési jogot; a sajtószabadságot. Az 1913-ban megalakult Egyesült Függetlenségi és 48-as Párt ügyvezető elnöke lett.

Az első világháború kitörése Károlyit külföldre érte. A franciaországi internáló táborból, ahová „elleneséges alattvalóként” került, 1914 szeptemberében

A választójogi küzdelmek keresztútjében (1911)

tért haza. Röviddel ezután, november 7-én tartotta esküvőjét Andrássy Katinka grófnővel. „Én tettem őt szocialistává, de ő volt az, aki a háború alatt figyelmet a szegények szenvedései felé irányította, s aki meggyökerezett bennem azt az érzést, hogy nem lehet tovább tűrni az alsóbb osztályokkal szemben elkövetett igazságtalanságokat” — írta kapcsolatukról Károlyi.

A háború időszakában kezdődött politikai fejlődésének újabb szakasza, amelyben — a Monarchia háborús erőfeszítéseinek átmeneti támogatása után — Károlyi pacifista elveket vallott.

„Valaminek történnie kellett és érezhető volt, hogy ezt érzik odafent is” — értékelte a politikai helyzetet 1916—1917 fordulóján. Ekkor már nem a Függetlenségi Párt kereteiben vett részt a politikai harcokban; 1916. július 9-én lemondott a pártelnökségről, és körülbélül húsz társával, közöttük neves politikusokkal (gróf Batthyány Tivadar, Holló Lajos és Lovász Márton) még a hónap folyamán létrehozta az Egyesült Függetlenségi és 48-as Pártot (Justh Gyula indítványozta a párt régi nevének megtartását), közkeletűen a Károlyi-pártot. E lépésének alapvetően külpolitikai indítékai voltak. A központi hatalmak mind kedvezőtlenebb katonai helyzetét és a győzelem egyre

gyengülő esélyeit mérlegelve úgy vélte, hogy „elérkezett a perc, amikor németellenes politikánkkal demonstrálnunk kell, és meg kell mutatnunk a külföldnek, hogy van Magyarországon egy párt, amely kész a németekkel szakítani, különbékét kötni és az antant felé tájékozódni”. Az új párt megalakulása nem csak háborúellenes lépés volt, hanem megteremtette egy demokratikus koalíció kialakulásának lehetőségét. A békéért való fellépés Károlyi felfogása szerint magában foglalta mindazt, ami az adott pillanatban a haladás erőit elsősorban érdekelte.

A Károlyi-párt követelte az annexiómentes békét, a demokratikus szabadságjogok biztosítását, a „mélyreható nemzeti birtokpolitikát”, az általános választójog és a titkos szavazás haladéktalan bevezetését.

Károlyi a napi gyakorlati politikában nehezen szakadt el a szokványos módszerektől, csupán vontatottan és számos csalódás után volt képes új utakat keresni. Sokat várt (s tegyük hozzá, nem ő volt az egyetlen) az 1916-ban trónra lépett új uralkodótól. Azt remélte, hogy IV. Károlynak majd sikerül kivezetnie az országot a háborúból, s ehhez felajánlotta neki teljes támogatását. Úgy vélte, hogy a trónon bekövetkezett változás új lehetőségeket nyit belpolitikai programja — különösen az általános, titkos választójog — megvalósítására is. Reményei azonban nem váltak valóra, a kormányzati politikát változatlanul tétovázás, az elhatározó döntésekre való képtelenség, a „valahogy majd csak lesz” illúziója jellemezte.

Hock Jánossal a köztársaság kikiáltásakor
(1918. november 16.)

1918 elejétől Károlyi célkitűzései megvalósulását mind határozottabban a wilsonizmus érvényre jutásától remélte. Woodrow Wilson, az Egyesült Államok elnöke 1918. január 8-án 14 pontból álló békeprogramot hozott nyilvánosságra. Többek között javasolta a „titkos diplomácia” megszüntetését, a fegyverkezés mérséklését a békekötés után és a nemzetek szövetségének létrehozását. Károlyi úgy vélte, hogy mindez egyértelmű lesz antantgyőzelem esetén a demokratikus és pacifista eszmék diadalával, amely a társadalmi haladás terén is egy új, eszményi világrend felé nyit kaput.

Nyílt állásfoglalása a demokrácia és a béke mellett egyre ismertebbé tette nevét a szűkebb politikus rétegen kívül is, s népszerűsége napról napra növekedett. Mind sűrűbben keresték fel a munkások azzal a kívánsággal, hogy érvényesítse befolyását a szociáldemokrata vezetőknel és a Népszavánál az erősebb békeharc és a kormány elleni határozottabb állásfoglalás érdekében.

1918 októberében már közvetlenül napirendre került Károlyi programjának megvalósulása. Külpolitikai tekintetben világossá vált, hogy az antant nem hajlandó a kormányon levő németbarát politikusokkal tárgyalni, a belső helyzet pedig a forradalmi válság jellegzetes ismérveit mutatta. Ebben a helyzetben Károlynak és híveinek legfontosabb ütköztetője az volt, hogy csakis ők a lehetséges tárgyalópartnerek az antant szemében, tehát a „tisztességes”, a területi integritás megőrzését biztosító béke alapvető feltétele, hogy ők vegyék át a kormányrudat. Belpolitikai téren pedig a forradalom elkerülésének egyetlen módját abban látták, ha Károlyi minél előbb kormányra kerül, ami záloga lehet a demokratikus átalakulás megvalósításának.

Hock János október 16-án a képviselőházban felírt javaslat formájában ismertette a Károlyi-párt programját. Ez többek között követelte a teljes, önálló és független Magyarországot — bár monarchikus államformában —, a területi integritás megőrzését, a „gyors és becsületes demokratizálódást”, mindenekelőtt az általános, titkos választójogot, a nemzetiségi kérdés megoldását a wilsonizmus jegyében, „mélyreható szociálpolitikát”, s ígéretet tett arra, hogy „gyökeres földbirtok-politika keretében földhöz juttatja a birtoktalan nép tömegeit”.

Károlyi a képviselőház október 23-ai ülésén a kormány azonnali távozását követelte, s haladéktalan cselekvést sürgetett, „ha nem akarjuk, hogy itt a sansculottizmus, a bolsevikizmus a legnagyobb mértékben kitörjön”.

A haladó erők szervezeti összefogásának szükségességét Károlyi már október 2-án felvetette, de a Magyar Nemzeti Tanács megalakulására csupán október 25-én került sor, proklamációja „Magyarország népéhez” 26-án jelent meg. A legfontosabb teendőket a Károlyi-párt programja alapján foglalta össze, csatlakozásra szólítván fel mindenkit, „aki becsületes és

Éljen Károlyi — jelvény
(Magyar Munkásmozgalmi Múzeum)

utógondolat nélkül akarja az azonnali magyar békét, a demokráciát, a nemzetiségek egyenjogúsítását, a nemzetek szövetségét, a föld felszabadítását és a dolgozó nép erőit fokozó modern szociálpolitikát”.

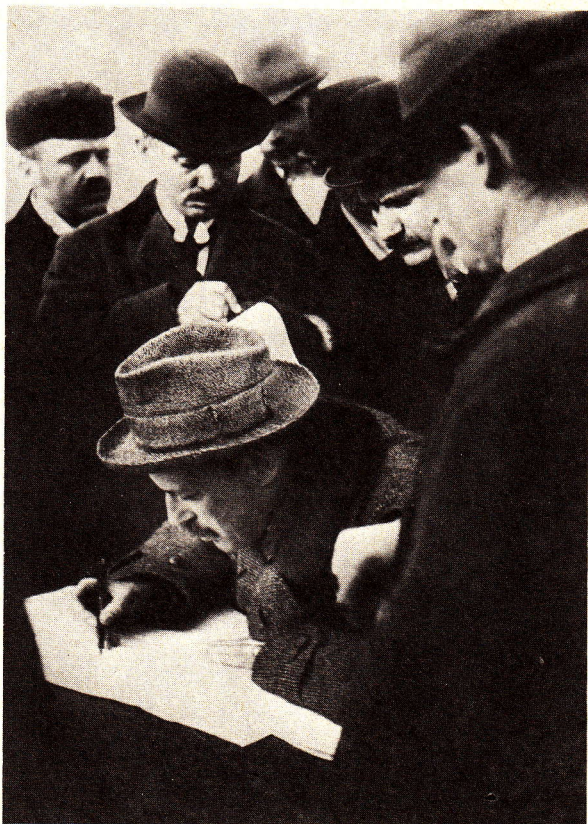
E célkitűzések megvalósításának ügyét az elkövetkező néhány napban a pesti nép vette kezébe, és vitte diadalra. A Nemzeti Tanácsban képviselt pártok október utolsó napjaiban még reménykedtek a békés megoldásban, és várták, hogy IV. Károly király kinevezze „magyar miniszterelnökévé” Károlyi Mihályt. Hamarosan kitudt azonban, hogy ezt a kulisszák mögött a reakciós politikai csoportok képviselői megghiúsították! A tömegek — amelyeknek a háború minden további perce újabb szenvedést hozott — nem akarták kívánni, hogy a hatalmon levők tarthatatlan helyzetüket felismerve, maguktól távozzanak, s a király a törvényes formák megtartásával végre kormányalakítási megbízást adjon Károlynak. Cselekedtek. Október utolsó napjaiban egymást érték a tömegdemonstrációk Budapesten. Október 27-én százezres tömeggyűlést tartottak a Parlament előtt a Nemzeti Tanács mellett. Másnap tüntetés, majd fegyveres összetűzés volt a Lánchídnál. A rendőrség a tüntetőkre lőtt; a sortűzre válaszul tiltakozó sztrájk kezdődött a fővárosban, s a munkásság felfegyverkezett. 31-én éjjel a tüntetők két menetászlóalj frontra küldését akadályozták meg a Keleti pályaudvaron. Katonai csoportok elfoglalták a budapesti térparancsnokságot, és kiszabadították börtönükből a letartóztatott forradalmi szocialistákat. A fennálló hatalom rendelkezésére álló bosnyák karhatalmi egységeket agitátorok világosították fel a helyzetről, mire azok visszatértek kaszárnyaikba. Reggelre a Magyarországi Szociáldemokrata Párt aktivistái által mozgósított munkástömegek megjelenése végleg a Nemzeti Tanács javára döntött. A tüntetők között rengeteg volt a katona. A

sapkákról lekerültek a császári és királyi sapkarózsák, és helyüket elfoglalták október virágai, a fehér őszirózsák, s hullottak a parolikról a rangjelzések. Az őszirózsák fehérségén az első piros árnyalatot Tisza István gróf vére adta. A reakció „csóvás emberén” az ítéletet egy csoport katona hajtotta végre.

Győzött a polgári demokratikus forradalom. Megalakult Károlyi Mihály elnökletével a Nemzeti Tanács kormánya; egyik legsürgősebb teendője a háború befejezése volt. Az előzetes tárgyalási feltételek kézhezvétele után, 1918. november 5-én Károlyi Mihály vezetésével kormánydelegáció utazott Belgrádba a fegyverszüneti egyezmény megkötésére.

Károlyi a küldöttség összeállításával bizonyítani akarta, hogy az új Magyarország nem azonos a réggel, és mindenképpen alkalmas partnere a demokráciát hadicélként kitűző győzteseknek. Naivitás vagy hiba legfeljebb ebben a lépésben található, hisz a győztesek hadicéljait a maguk ízlése szerint értelmezték, s éppen nem tett rájuk jó benyomást, hogy a küldöttségben ott látták a forradalmi szervek, a munkás-, a katonatanácsok képviselőit. Ám ennek végső soron semmi szerepe nem volt a végeredményben. A francia tábornok, Franchet d'Esperey nem volt hajlandó az új kormányt felmenteni a háborús felelősség alól, bár Károlyi személyét, érdemeit méltányolta — úgy, hogy ez bizonyára Károlyi számára is kellemetlen volt. A tárgyalások során nem maradt kétség az iránt, hogy az antant számára a történelmi Magyarország nem léte-

A kápolnai földosztáson (1919. február 23.)

zik... Hasonló álláspontot vallottak a nemzetiségek vezető politikusai is. Még az őszirózsás forradalom, sőt a Nemzeti Tanács megalakulása előtt felvette Károlyi a kapcsolatot számos nemzetiségi vezetővel, így a szerb radikális Koszta Hadzsival, a szlovák Dula Mátéval, majd a Román Nemzeti Párt vezetőivel. Terve egy demokratikus egységkormány alakítása lett volna a nemzetiségi pártok részvételével, a nemzetiségi autonómia — s ugyanakkor a történelmi Magyarország integritásának elismerése — alapján. Az autonómia kétségtelenül vonzó lehetett volna — korábban. A szerbek és a szlovákok mégis készek lettek volna ideiglenes megállapodásra, viszont a tárgyalások idején Károlyi kormányalakítása nem volt időszerű, ő akkor még csak egy kisszámú parlamenti párt vezére volt. A románok azonban, csakúgy mint Károlyi erdélyi hívei, elzárkóztak minden megállapodástól.

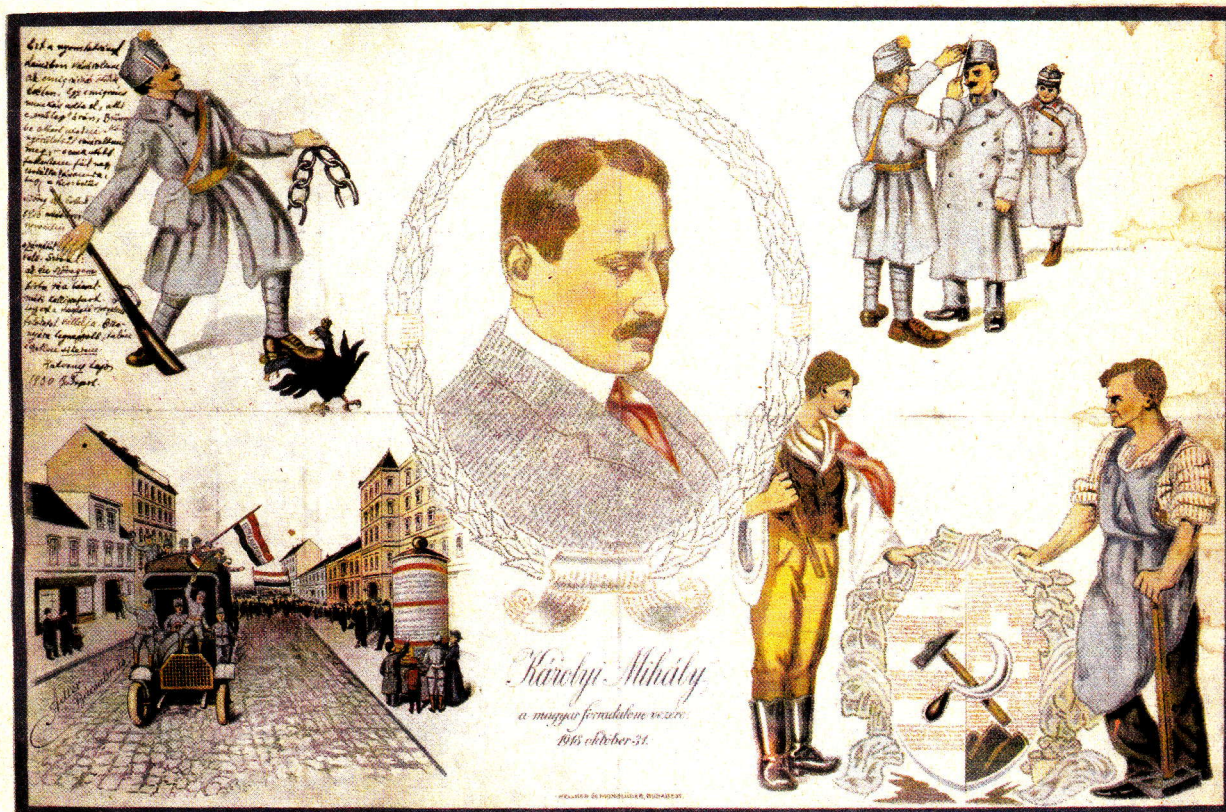
Az új kormány eleinte annyira óvakodott a radikális lépésektől, hogy még a köztársaság kikiáltását sem látta szükségesnek. Károlyi és miniszterei hűségesküt tettek a királyra, ami a forradalmi tömegek tiltakozását váltotta ki. A miniszterelnök és kormánya tagjainak egyéni becsületessége lehetetlenné tette, hogy a hűségesküt egyszerűen meg nem történné tegyék, ezért József főherceg királyi megbízott közbenjárásával megszerezték IV. Károly hozzájárulását az eskü feloldásához. Miután november elején Németország, majd Ausztria kikiáltotta a köztársaságot, nem lehetett tovább halogatni az államforma megváltoztatását.

November 13-án IV. Károly lemondott „az államügyek vitelében való részvételéről”.

A polgári demokratikus forradalom programját legtömörebben a köztársaság kikiáltásáról szóló úgynevezett néphatározat fogalmazta meg, amelyet a Nemzeti Tanács 1918. november 16-ai kibővített ülése fogadott el, s az Országház előtt összegyűlt százezres tömeg helyeslése erősített meg. A néphatározat ki mondta, hogy „Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság” — s ezzel formailag is rögzítette az októberi forradalomban megszületett független, demokratikus Magyarország létezésének tényét. A néphatározat a továbbiakban kötelezte a kormányt, hogy alkosson néptörvényeket: az általános, titkos, egyenlő, közvetlen és a nőkre is kiterjedő nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogról; a sajtószabadságról; a nép esküdtbíróságáról; az egyesülés és gyülekezés szabadságáról; a földműves népnek földhöz juttatásáról, továbbá gondoskodik a törvények haladéktalan életbe léptetéséről. Erre 1919 január-februárjában került sor, megvalósítva azokat a legfontosabb célokat, amelyekért a Magyarország polgári demokratikus átalakításáért küzdő erők — elsősorban a munkásosztály — évtizedeken át harcoltak.

1918—1919 fordulóján a kedvezőtlen nemzetközi helyzet, a belső nehézségek, a kiéleződő ellentétek

Károlyi Mihály tiszteletére készült nyomtatvány
(Magyar Munkásmozgalmi Múzeum)

miatt kormányzati válság robbant ki. Széles körű vita zajlott le arról, fennmaradjon-e a koalíció, esetleg tiszta polgári vagy tiszta szociáldemokrata kormány vigye az ügyeket a választásokig.

A krízis formai megoldása érdekében lemondott a Károlyi-kormány, s a Nemzeti Tanács Végrehajtó Bizottsága január 11-én Károlyi Mihályt ideiglenes köztársasági elnökké nyilvánította, aki Berinkey Dénes volt igazságügyi miniszternek adott kormányalakítási megbízást. Károlyi az elnöki teendők mellett fenntartotta magának a külügyek irányítását.

Károlyi súlyosan csalódott a wilsonizmusban. Ez fejeződött ki 1919. március 2-ai szatmári beszédében: kijelentette, hogy az ország megcsonkítását kimondó békét soha nem fogja aláírni, és szólt a fegyveres ellenállás lehetőségéről is.

A legfontosabb és egyben a leghosszabb ideje vajúdo néptörvény (1919. XVIII. tv.) az agrárreform volt. Ennek alapján kisajátították volna az 500 holdon felüli nagybirtokot és a 200 holdon felüli egyházi birtokot. A törvény legfőbb hiányossága a végrehajtási előírások bonyolultsága és hosszadalmassága volt. A parasztság csak esztendőök múlva jutott volna a földhöz, ami nem csak politikailag, hanem gazdaságilag is lehetetlen helyzetet hozott volna létre, hisz a tulajdonviszonyok rendezetlensége miatt a mezőgazdasági termelés visszaesésére lehetett számítani.

Károlyi Mihály — érezve, hogy a néptörvény jóval kevesebbet ad, mint amit a parasztság vár — a „szabályos” eljárásnak elébe vágva 1919. február 23-án a Heves megyei Kál és Kápolna között megkezdte hitbizománya felosztását. Ám a földbirtokosok novemberi rémülete elmúlt, sokan a néptörvény kibúvóit keresték, még többen a kormány bukásával számoltak, s így a példa nem talált követésre — az elszigetelten maradt tett az agrárprobléma országos megoldásában keveset számított.

1919. március 20-án délelőtt a győztes nagyhatalmak katonai missziójának vezetője, Vix francia alezredes jegyzékét nyújtott át Károlyi Mihály köztársasági elnöknek. A jegyzék a győztesek döntését tartalmazta: új demarkációs vonalat jelöltek ki, amely Szegedtől, Hódmezővásárhelytől, Debrecentől nyugatra húzódott, s a magyar csapatokat tíz napon belül vissza kellett vonni erre a vonalra. Vix alezredes azt is közölte, ha a jegyzékkel kapcsolatban 21-én estig nem kap feltétlenül igenlő választ, a missziók azonnal elhagyják Budapestet.

A szemérmetlen és jogtalan ultimátumot a kormány, a koalíciós pártok és maga Károlyi is elutasították, s megkezdődtek a tárgyalások a helyzet megoldására. Ülést tartott a Minisztertanács, elhatározta a kormány lemondását és a jegyzék visszautasítását. A miniszterek többsége azt kívánta, hogy Károlyi egy tiszta szociáldemokrata kormányt nevezzen ki. Károlyi is ezt látta jónak, s az új kormány élére Kunfi Zsigmondot szánta.

Károlyi elképzelése az volt, hogy a helyén marad,

Hazatérés az emigrációból (1946)

este megjelenik a Munkástanács ülésén, s bejelenti Kunfi miniszterelnökké való kinevezését. Munkatársai, Simonyi Henri és Kéri Pál, akik pontosabb információkkal rendelkeztek a március 20–21-ei eseményekről, Károlyi nevében egy lemondási nyilatkozatot fogalmaztak meg, mely szerint az elnök átadja a hatalmat „Magyarország népei proletariátusának”. A nyilatkozat aláírását Károlyi megtagadta — szerinte az „a hisztéria és a pánik terméke volt” —, ám az mégis nyilvánosságra került titkára, Simonyi révén. Az egyesült munkáspárt első vezetőségi ülésén — ahol Böhm és Kunfi inkább becsületből, mint komolyan megfontolva javasolták Károlyit meghagyni elnöki tisztében, de nem találtak támogatásra — megtapsolták a lemondását, s azonnal napirendre is tértek felette. Az új élet visszavonhatatlanul túlcsapott a polgári demokratikus rendszeren, és — nem éppen gyengéd kézzel — lezárta Károlyi politikai pályájának legfontosabb szakaszát.

Károlyi nem helyeselte a fordulatot, de őszinte hazafisága, demokratizmusa, a szocializmus iránti rokonszenve, valamint az általa egyetlen „nemzetfenntartó” erőnek tartott munkásság iránti bizalma mind arra indította, hogy lojális legyen az új rendhez, erejéhez képest segítséget nyújtson annak, s ezzel tulajdonképpen utólag hitelesítette a ténylegesen hiányzó aláírást a lemondási okmányon. Károlyi „tettekkel szavazó” magatartása — bár a fordulat körülményeinek sérelmeit élete végéig hordozta magában, s a továbbiakban a diktatúra vezetőivel is voltak konfliktusai — megalapozta azt a tartós szövetséget, amely az emigráció évtizedeiben közte és a kommunisták között kialakult.

Károlyi 1919. július 5-én hagyta el az országot, ahová csak 1946. május 8-án tért haza. Az emigrációban

zajlott le politikai fejlődésének harmadik szakasza, amelyet emlékirataiban így jellemzett: „A marxista gondolatot a maga logikus végkövetkeztetéséig követve, szükségszerűen jutottam el a kommunizmus-hoz, bár a kommunisták által válogatás nélkül alkalmazott módszereket nemigen tudtam elfogadni. A kommunista pártba sohasem léptem be, hanem inkább olyan baloldali szocialista lettem, akit semmiféle pártfegyelem nem korlátoz.” Ő volt az Európában és az Egyesült Államokban jól ismert és a haladó világ minden áramlata által tisztelt „vörös gróf”. Károlyi oly módon képviselte a magyar forradalom megvalósíthatatlan maradt demokratikus örökségét, hogy a szocialista jövőt is vallotta.

A Károlyi házaspár 1931-ben néhány hónapot a Szovjetunióban töltött. Élményeit két évtizeddel később — amikor már számot vetett Sztálin személyi diktatúrájának, a törvénytöréseknek súlyos következményeivel is — így összegezte: „Jóllehet a sztálini politikát nem azonosítottam a szocializmussal, úgy gondoltam, hogy mégis az első lépést tette a szocializmus felé... Akkor választani kellett, és más út nem volt. Aki háborúban a frontvonalak között sétál, azt elkerülhetetlenül lelövik. Én nem firtattam és elemeztem a Szovjetunióban mutatkozó hibákat és tévedéseket... A kérdés akkor nem így állt, hogy szocialista demokrácia vagy kommunista terror, hanem a náci terror térhódítását kellett megakadályozni Európában. Ez volt minden haladó európai ember elsőrendű kötelessége.”

Károlyi az 1930-as években és a második világháború idején az antifasiszta küzdelem egyik vezető személyiségeként tevékenykedett. Károlyi azt a tanulságot vonta le Hitler kezdeti sikereiből, hogy „gépesített korunkban a kis nemzetek egymagukban nem állhattak meg a lábukon”. Ezért egy övezeti föde-

rációk szövetségeként kialakuló-kialakulandó Egyesült Európában gondolkodott, s ez magában foglalta volna a dunai konföderációt is. Az antifasiszta koalíció győelmét követő időszakra készülve Magyarország esélyeinek javítása is foglalkoztatta őt. Majszkij londoni szovjet nagykövet után javaslatot tett Rákosi Mátyásnak, a moszkvai magyar kommunisták vezetőjének, hogy alakítsanak a magyar hadifoglyokból a de Gaulle vezette Szabad Franciákhoz hasonló haderőt, amely részt venne az ország felszabadításában. Károlyi kész volt arra, hogy elvállalja ennek az alakulatnak a vezetését. Sem ez, sem a föderációra vonatkozó tervei nem kapták meg egyik illetékes fővárosban sem a támogatást.

Károlyi szervezőmunkájának mégis volt valamegyes gyakorlati eredménye. 1944. április 21-én Londonban az emigráció sokféle irányzatából megalakult az Angliai Magyar Tanács, amely szót kapott a BBC-ben. Ezen túlmenően azonban hivatalos elismertségben nem részesült, Magyarország sorsának alakításában a szövetségesek nem kérték ki sem a Tanács, sem Károlyi javaslatait.

Már 1944 őszén készülődött a hazatérésre, amelyre végül még az ország felszabadulását követően is csak egyéves huzavona után került sor. Sem ő, sem a hazai politikai élet vezető személyiségei nem voltak kényelmes helyzetben. Számot tarthatott az új köztársaság elnöki méltóságára, de a koalíciós idők politikai erőviszonyai ennek betöltését nem dönthették el az ő javára, aki egyik párthoz sem tartozott. Nagy tisztelettel méltatták érdemeit, amelyeket 1946 februárjában törvénybe iktattak, de reális politikai erők nem sorakoztak fel Károlyi mögött. Számára is kedvezőbb volt talán, hogy nagy nemzetközi tekintélyét hasznosította az ország érdekében. Több alkalmi megbízatás után 1947 augusztusától két évig vezette Magyarország párizsi követségét. Végül jött a Rajk-per. Nem csupán arról volt szó, hogy nem hitt a vádokban, hanem konkrét tudomása volt az egyik vádpont hazug voltáról. Ennek alapján 1949. október 13-án táviratilag kérte a halálos ítélet végrehajtásának elhalasztását és a per újratárgyalását. Miután nem kapott választ, táviratát a nemzetközi sajtóban nyilvánosságra hozta.

Ezzel kezdődött második emigrációja, most már a hazatérés reménye nélkül. A franciaországi Vence-ban hunyt el 1955. március 19-én. Hamvait 1962-ben hozták haza a Kerepesi temető mauzóleumába. Hitét eszméiben mindhalálig megőrizte, „csupán” illúzióit adta fel. Pályafutásának tanulságairól a következőket írta: „Az ember csak tévedésekből, csalódásokból, veszített csatákból tanul, és csak így tudja mindig újra kezdeni a harcot. Hiszek abban, hogy az eszmék és a szembenálló társadalmi erők jelenlegi küzdelméből — HA MARAD RÁ IDŐ — új szintézis fog születni.

Gyakran töprengek rajta, ha újra kellene kezdenem, ugyanúgy cselekednék-e, ugyanúgy reménykednék-e, ugyanúgy igyekeznék-e megjobbitani a világot. Azt hiszem, igen.”

Végleges hazatérés — Varga Imre szobra

KUNFI ZSIGMOND

(1879–1929)

Ha gondolatban felidézzük a második reformkor, az 1918–1919-es forradalmak arcképcsarnokát, hősünet első látásra aligha sorolnánk a politikusok közé. Égő, sötét szeme, homlokába hulló haja — amelyet egy időben, amikor még fontos volt a számára, hogy külsőleg is hasonljon a szociáldemokrata párt vezetőihez; rövidre vágatott — művészre vallott. S valóban, Ady Endre és Krúdy Gyula legendás éjszakáinak társa, a kiváló publicista mives esszék szerzője lehetett volna — ha maga az újságírás kielégíti —, legalább egy szocialista Ignotus. Ám a művészerzékenységű, gyakran szépléleknek gúnyolt férfiú egyúttal elkötelezett harcos volt, aki e bohém kompániákba feltöltődni járt, hogy védekezzék a politika napi gyakorlatának olykor elsűrűítő hatásai ellen.

Kunfi Zsigmond 1879. április 28-án született Nagykanizsán, szerény körülmények közt élő köztisztviselő családban. Középiskoláit szülővárosában, a gyorsan és látványosan polgárosodó, eleven társadalmi életű kereskedelmi és vasúti csomóponton, Nagykanizsán végezte, egyetemi tanulmányainak színhelye a tradicionális egyetemi város, Kolozsvár volt. Magyar–német szakos tanári diplomát szerzett. Bontakozó tudományos ambícióit Toldy Ferencről és Jókai Mórról írott tanulmányai, politikai rokonszenvét a progresszió orgánumban, a *Huszadik Században* 1902-től megjelent írásai, Anatole Francefordításai, valamint Szabó Ervinnel való — később bensőséges barátsággá érő — kapcsolatfelvétele jelezték. Kunfi is tagja lett annak a szellemi műhelynek, amelyet Szabó Ervin az első magyar Marx–Engels-válogatás kapcsán toborzott össze. Bár e műhely nem minden munkatársa „iratkozott be” a fordítás és szerkesztés munkájába (így Kunfi sem), mégis ebből a körből kerültek ki a szocialista gondolat olyan önálló művelői, mint Kunfi Zsigmond, Czóbel Ernő, Pogány József és társai.

Az egyetem elvégzése után állást kapott a temesvári reálgimnáziumban. E jelentős mozgalmi hagyományokkal rendelkező ipari városban lépett be a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba. Az egyik legelső „lateiner” nyílt csatlakozása a munkások pártjához döbbenetet váltott ki a környezetéből. Még az alkalmi előadásokat, a helyi pártsajtóban megjelent cikkeket hajlandók lettek volna ifjonti filantrópiának venni és elnézni, ám amikor a választásokon (1905-ben és 1906-ban) a szociáldemokrata jelöltre szavazott — csak nyíltan tehette az érvényes jogszabályok szerint —, azzal óriási, országos botrányt váltott ki, állásából felfüggesztették. Az ügyet kísérő sajtóvitában Ady is kiállt mellette, annál is inkább, mivel Kunfi gróf Apponyi Albert miniszter „jobb belátást” tanácsoló aján-

A szónoki emelvényen (1918)

latát is elutasította. Akkoriban érte az MSZDP meghívása, megbízták ugyanis a párt induló tudományos havi folyóiratának, a *Szocializmusnak* a szerkesztésével (amelyet 1908-ig Garami Ernővel együtt, utóbb önállóan végzett). 1907-től a *Népszava* belső munkatársa, majd helyettes főszerkesztője lett, 1909-től pedig (1919-ig) megszakítás nélkül a pártvezetőség tagja. Szónoki tehetsége, színes, sokoldalú egyénisége, elméleti problémaérzékenysége hamarosan a párt egyik legnépszerűbb vezetőjévé emelték — egy olyan közegben, ahol a szocialista táborhoz közeledő értelmiségieket gyakran fogadta bizalmatlanság, gyanakvás. A munkások értékelték Kunfiban, hogy ő a polgári karrier reális lehetőségét elutasítva, mintegy „sorsot választva” csatlakozott a mozgalomhoz.

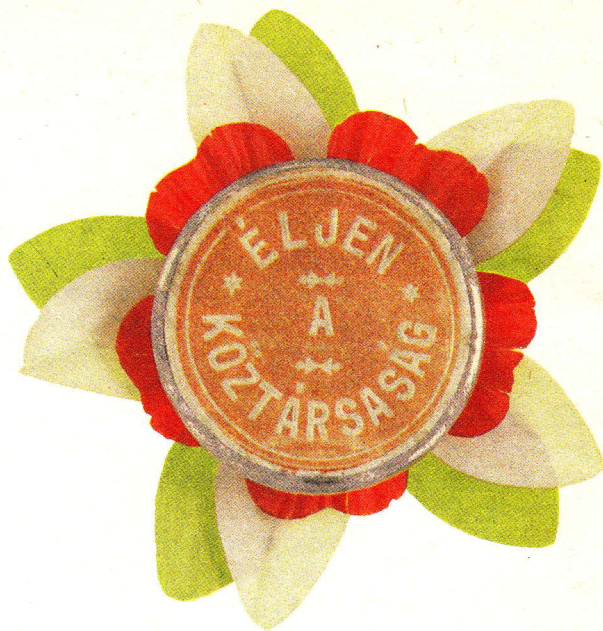
A teoretikus Kunfit, mint a Szabó Ervin-tanítványok zömét, a polgári demokratikus átalakulás problémái, a „magyar sajátosságok” izgatták. Ezért is tulajdonított nagy jelentőséget a földmunkásság megnyerésének. Gyakran utalt rá, hogy az MSZDP-nek a parasztság körében való aktív jelenléte nélkül megvalósíthatatlan a polgári demokratikus Magyarország. Tőle származik a híres jelszó: „Ki a faluba!” Kunfi meglátta a kíváncsós cél s a párt hivatalos, dogmatikus agrárpolitikája közötti ellentmondást, Varga Jenő

mellett ő volt, aki a legtöbb hajlandóságot mutatta egy lehetséges földreform gondolata iránt.

A progresszió pezsgő szellemi életének sűrűjében élő, művészhajlamú Kunfi nagy nyereség volt a párt számára. Révész Béla és Bresztovszky Ernő társaságában (persze olyan vezetők, mint Garami és Weltner Jakab támogatásával) ő kapcsolta össze a korábban meglehetősen elszigetelt proletárpártot a második reformnemzedék szellemi áramlataival és orgánumaival, a *Huszedik Századdal* és az induló *Nyugattal*. Személyes része volt abban, hogy e nagy nemzedék legjava, Adyval az élen, megjelent a szocialista sajtóban. Kunfi toleráns volt a párton belüli ellenzék iránt, és közreműködött abban is, hogy 1910 után az MSZDP és Szabó Ervin nem szakított. Ő volt az egyik összekötő kapocs az MSZDP és a haladó polgári ellenzék között, amikor a progresszió és a Tisza István vezette kormánypárt között kiéleződött a küzdelem. 1914 karácsonyán elkísérte Károlyi Mihályt amerikai körútjára (barátságuk ekkor alakult ki), de ő hamarabb, az első világháború kitörését követő napokban hazatért. A Monarchia fenyegetett helyzete — hisz épp ő szolt az 1913-as pártkongresszuson egy esetleges háború következményeiről — és a II. Internacionálé összeomlása rá is hatott, 1915-től azonban a pacifista nézetek egyik leghatásosabb képviselője lett.

Az 1917-es oroszországi forradalmakat lelkesen üdvözölte, noha az „orosz példa” közvetlen követhetőségében kételkedett. 1917 tavaszán — nyarán, Tisza bukása után, reménykedett a demokratikus kibontakozásban s a megegyezéssel béke lehetőségében, s maga is fáradozott ennek érdekében a szocialista pártok 1917. május—júniusi stockholmi konferenciáján. A

A polgári demokratikus kormány szocialista minisztere (1918)

Éljen a köztársaság — jelvény
(Magyar Munkásmozgalmi Múzeum)

magyar belpolitika 1917. őszi reakciós fordulata után Kunfi rokonszenve a radikálisabb politikát követelők felé fordult. Bár maga a pártegység feltétlen híve volt (1917 tavaszán büszkén szolt arról, hogy az MSZDP egyike azon kevés szocialista pártoknak, amelyet nem osztott meg a háborúhoz való viszony), a különféle ellenzéki irányzatok iránti rokonszenvét több ízben kinyilvánította, s anyagilag is segítette az illegális háborúellenes csoportok tevékenységét.

1918 őszén gyakorlatilag ő lett a párt első embere, s e minőségében kiemelkedő szerepet játszott az őszi-rózsás forradalom előkészítésében. Kunfi fogalmazta meg az MSZDP 1918. október 8-ai kiáltványát, ami lényegében meghatározta a polgári demokratikus átalakulásért küzdő erők programját. Az 1918. október 13-ai rendkívüli pártgyűlésen ő tartotta — a kiáltvány szellemében — a pártvezetőség referátumát a politikai helyzetről. A beszámoló gyökeres fordulatot; a legfontosabb polgári demokratikus reformok megvalósítását követelte, de elhatárolta magát a „szovjet politika” magyarországi alkalmazásától. Kunfi részt vett az MSZDP képviselőtében a Nemzeti Tanács megalapításában, s annak programját Jászival közösen rögzítették írásba. A döntés éjszakáján, október 30-áról 31-ére virradóra maga is ott virrasztott az Astoria Szállóban, a forradalom legszűkebb vezérkarában. A polgári demokratikus kabineteknek mindvégig tagja volt, először munkügyi és népjóléti, majd közoktatásügyi miniszterként.

A polgári demokratikus korszak kormányainak ő volt a legbaloldalibb tagja. Elvetette az elszakadni kívánó nemzetiségek elleni — helyenként alkalmazott — erőszakot, a földreformtörvény vitájában helytelenítette a megváltásfizetést, és 1919 elején javasolta: a kormány térjen le a területi integritás tarthatatlan politikájáról, s helyette a magyarság önrendelkezési jogának elismeréséért küzdjön. A KMP megalakulása

után remélte, hogy a munkásmozgalom egysége előbb-utóbb valamilyen kompromisszum útján helyreáll. Ennek érdekében kapcsolatot tartott a KMP vezetőivel, irántuk toleráns maradt még az 1919. február 20-ai provokáció és Kun Bélák letartóztatása után is. A rendőrség által keresett Duczynska Ilonát például édesanyja lakásán rejtette el.

A Vix-jegyzék átnyújtásával kirobbant válság idején Károlyi szándéka az volt, hogy tiszta szociáldemokrata kormányt alakítanak, s ennek elnökévé Kunfit kívánta kinevezni. Ám Kunfi — mint 1919. novemberi emlékező cikkében írta — érzekelte a munkásság hangulatváltozását, s az adott keretek közt létrejövő „tiszta” szociáldemokrata kormány helyett a kommunistákkal való megállapodásban látta a válság megoldását. Az ő vezetésével ment az MSZDP tárgyaló küldöttsége a Gyűjtőfogházba, s egyike volt az úgynevezett Egységkormány aláíróinak. A tanácskormányban közoktatásügyi népbiztos lett — Kun Béla 1919. március 26-ai, Leninnek címzett táviratában Lunacsarszkijhoz hasonlította —, s az egyesült párt vezetőségének tagja. A legnagyobb lelkesedéssel fogott hozzá a Tanácsköztársaság kulturális reformprogramjának végrehajtásához. Az intervenció, a tiszántúli front 1919. április végi összeomlása, a tanácsállam katonai-politikai elszigetelődése azonban megtörte optimizmusát. Különösen elkedvetlenítették a kommunisták és a szociáldemokraták fel-fellobbanó

Biró Mihály: *Vörös parlament!* — plakát
(Magyar Munkásmozgalmi Múzeum)

Földfoglalás Balmazújvárosban (1919)

vitái, illetve a szakszervezetek egy részének ellenzéki tevékenysége. Ez utóbbiban a szervezett munkásság kiábrándulását látta, s ezért 1919 júniusában többször is állást foglalt a proletárdiktatúra „enyhítése” mellett. Mint az ellenzék előtérben álló vezetőjét a tanácskongresszuson kihagyták a kormányból. A Tanácsköztársaság utolsó heteiben Kunfi visszavonult a po-

A bécsi emigráns (1925)

litikai élettől, s a szakszervezeti kormány uralma idején — nem lévén illúziója a várható eseményekről — emigrált. Bécsben telepedett le, ahol 1920-ban létrehozta a szociáldemokrata emigráció balszárnyát tömörítő, Világosság nevű csoportot, és kiadta az azonos című folyóiratot. Részt vett a Szocialista Munkaközösség (az ún. két és feles Internacionálé) megalapításában, majd a Szocialista Munkásinternacionáléban. Itt az MSZDP mellett a Világosság csoport is önálló tagszervezetként működött.

Kunfi éles vitákat folytatott a hazai szociáldemokrata pártvezetőséggel, elítélte a Bethlen—Peyer-paktumot, és támogatta az MSZDP baloldali ellenzékét. Vitázott ugyanakkor a KMP-vel, bírálta a Komintern és a Szovjetunió politikáját. Az 1920-as években jelentős szerepet játszott az osztrák munkásmozgalmában is. Vezető publicistája volt a szocialista párt-sajtónak, és tanított az ÖSP pártfőiskoláján.

Mozgalmas tevékenysége ellenére mind gyökeretlenebbnek érezte magát az emigrációban. Megszokhatatlanná vált számára a balkanizálódott Közép-Európa s benne a Trianon utáni ellenforradalmi Magyarország. A magyar forradalom veresége miatti nem csillapuló önvád, az 1927 utáni osztrák fejlődés sötét perspektívái és magánéleti problémák is hozzájárultak ahhoz, hogy öngyilkosságot követett el Bécsben, 1929. november 29-én, röviddel 50. születésnapja után.

Thorma János: *Október elseje* (Magyar Nemzeti Galéria)

GARAMI ERNŐ

(1876—1935)

Az 1918 előtti magyarországi munkásmozgalom kiemelkedő személyisége, a szociáldemokrata párt egyik legjelentősebb politikusa és publicistája volt.

1876. december 13-án született Budapesten, kispolgári családban. Kávéház-tulajdonos édesapja tönkrement, ezért Garami nem tudott magasabb képzést nyújtó iskolát látogatni. Kitanulta a műszerészszakmát, s autodidakta módon művelte magát; számottevő elméleti tudást sajátított el. Németországban is gyarapította szakmai és ideológiai ismereteit. Első írásai a német szocialista sajtóban jelentek meg. A hazai mozgalom vezetői felfigyeltek rá, hazahívták, és 1898-ban, huszonnégy esztendősen, kooptálták a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetőségébe. A századfordulótól gyakorlatilag ő lett a párt vezetője. 1902-ben megházasodott, felesége, Olsavszky Anna nem csak hitvese, hanem munkatársa is volt.

Garami külön „főtitkári” vagy egyéb hivatali titulus nélkül is mértékadó szóval rendelkezett az MSZDP politikai vonalának kimunkálásában, valamint szervező és ideológiai tevékenységében. A XX. század első évtizedében vált a szociáldemokrata párt százezres megpárttá, a magyarországi közélet fontos tényezőjévé, a progresszió derékhadává. Ebben a fejlődésben jelentős szerepet játszott az ő irányító munkássága. Adyneki dedikálta a *Rohanunk a forradalomba* című versét. Garami 1905 és 1918 között a *Népszava* felelős szerkesztője, a *Szocializmus* társszerkesztője volt. Írásaival, valamint agitációs füzetekkel, Marx- és Kautsky-fordításaival hatékonyan közreműködött a szocialista eszmék terjesztésében.

A gyakorlati politikában legfőbb célkitűzésének egy modern, polgári Magyarország megteremtését tekintette, az általános, egyenlő és titkos választójog kivívása útján. Ennek érdekében az MSZDP és a demokratikus polgári erők szövetségét tartotta szükségesnek. Elképzeléseiben a szocializmus távlati célként szerepelt.

Az első világháború és az 1917—1918-as forradalmi válság idején a magyar munkásmozgalomban olyan folyamatok bontakoztak ki, amelyek Garami vezetői tekintélyének csorbulásához és személyének fokozatos háttérbe szorulásához vezettek.

Garami tagja lett az 1918 októberében megalakult Magyar Nemzeti Tanácsnak, a polgári demokratikus forradalom győzelme után a Károlyi-, majd a Berinkey-kormányban a kereskedelmi miniszteri tárcát kapta. Működését — Kautsky nyomán — a dogmatikus gazdasági determinizmus és az ennek megfelelő politikai reformizmus jellemezte. A kivívott polgári demokráciát hosszú történelmi szakasznak tekintette, ezért elutasította a forradalom továbbfejlesztését,

A kereskedelmi miniszter (1918)

szembeszállt a kommunistákkal, valamint szakított azokkal a szociáldemokratákkal is, akik hajlandók voltak együttműködni és közös pártot létrehozni a kommunistákkal.

„A tömegek kezdtek nem érteni magatartásomat, értetlenül nézték, hogy miért nem akarok együtt rohanni az ő lendületes iramukkal s miért nem használok fel a miniszteri hatalmat arra, hogy ezt az iramot még tovább fokozzam? De lassacskán társaim, a tömegek vezetői is mind idegenebbül néztek reám. Ők sem értették már az én rideg józanságomat és mind gúnyosabb mosollyal hallgatták, amikor óva intettem az elhamarkodott túlzásoktól és amikor mindenütt mint mérséklő, mint fékező szerepeltem. ...abban a mértékben, amelyben mind hidegebb lett a forradalmi lázban égők között és közöttem a viszony, mindinkább lettem olyanok kedveltjévé, akikhez semmi közöm sem volt és akikkel semmiféle kapcsolatba jutni soha sem akartam. Ezek a rétegek is optikai csalódásba estek és azt hitték, hogy bennem találták meg azt, aki az ő maradi gondolkodásukat és az ő érdekeiket hajlandó megvédeni. Szerencsétlen, tragikus helyzet volt ez, amelyből hiába próbáltam, nem tudtam menekülni. A forradalom esztelen tovább száguldói köze beállani nem tudtam, mert világosan láttam, hogy a

NÉPSZAVA

AZ ELŐFIZETÉS ÁRA: 78,- forint negyedéves díjra
 84,- forint egy évre
 ROYNS NSAM ÁRA 24 FILLÉR

HUNGÁRSZÁGI SZOCIÁLISTÁRSÁG PÁRI
 KÖZPONTI KÖNYVE

ELÉRKEZTETŐSÉG: VIII. CONTI-UTCA 4. SZÁM
 (Telefon: Moszt 2-29 és Moszt 1-24)
 ADÓHIVATAL: VIII. CONTI-UTCA 4. SZÁM
 (Telefon: Moszt 3-31 és Moszt 4-32)

ország – népköltésesség.

Nagy esemény volt Magyarországon a múlt század elekedet a magyar nemzetiségűek számára. A szombati nap fröcskös volt, mint a káposztás szalámi, az 1868. évi évszámot uralmuknak kezdte, és a magyar nyelvű magyar nap uralmának kezdte. A magyar forradalom vezetői mondták, hogy a magyar lakról: Ünneplük gyász tünettek. A szombati nap szét hozta az uralkodó családok és gyászai a nevében a nemzetek között magyar kiskirályoknak. Új Dózsa György mondhata volna népének a magyar urakról: Gyászuk ünneplük tünettek.

Benn a parlament kupolacsarnokában az egész magyar nép erejét jelképező Nemzetgyűlés, odakinn pedig maga a magyar nép. A parlament előtti tereken utcákon egyetlen végtelen tengerre, nem, ocedónná áterledve Budapest egész népe, a főváros és környékének egész hatalmas szervezett munkássága, katonasága és polgársága.

Aki ott volt, megrendült lelkéből, uljongó szívéből
bár ki nem tépheti ezt a napot.

Mennyi ember, milyen tömérdék ember. Amerra a szem eláthatott, mindenkit ember, ember és ember. Most egy som érzl már röhögölzöngölzöl mögöt, úgy ember szüet, hogy ujödöt vért köll ontania idegen érdekekért. És fölélmét fölvel áll, mind öntudatos, mind részese diadalmas forradalomnak. Nemcsak a magyar közasság született meg ezen a szombati napon, hanem a fölélmelte fejt az emberi öntudat is, most már nem szegény többé a magyar földön sem az ember vet viselni, mert ma már itt sem jelent egyet a rablóval nevével.

Tengerre néz az embárák. És hatalmas emberforrás-
szögletű az az emberforrás. Mindentől csak a víz
szorosan és szorosan a járdaikon és kőzetláncokon, a ládák
közé, az ablakok párkányán, a villamosok csökein, a gar-
ázsok karóin. Mindentől ember és az csupa holtból és
széke ember. Mindentől virág és zászok, kökér és
zörg. A víz-forró-zöld szög mellett először jelenik
meg a nemzetközileg ismert folyó. A Himmusz mellett
az a folyó, amelynek a vízét a föld minden szög-
leténél, a Marsellionban, Budapesti prateriátörésmű-
veknél, amelyek megtiltják a levegőt hárj felszavakait,
szó lobogókat, dalárdák forradalmi indulóit, Budapest
prateriátörésmű jelentek meg, hogy gőszterjék a
szérborg-trüf és föltáradék a kővárosok uradit.
A Himmusz mellett az a folyó, amelynek a vízét a föld
mindentől a tőpökei fölött szög hatalmas plázt, amely
virágj a csipák munkás ládákban először lendülettel
zörg a kőváros trüf.

[illegible]

A nép akarata győzelmeskedett a szavazási eljárásban, ugyanakkor pedig a népi akarat győzelmeskedett a hecstelén képviselői által vezetett országgyűlési ülésben és a here főrendiházában. A forradalom ereje törté szombathelyi lakosok szívében, ahogyan a forradalom egyik képviselője szemébe vágta a bírnék szülye alatt roskaték...

[illegible]

Az első ilyen jellegű beszéde volt, amellyel kihirdette a főmegyei és nemzetgyűlési határozatát: „Nektok más más fölajánlatot, mint az, hogy szíveteket, érzéseiteket, hűbeteiteket egy közös harmóniába és ennek hangjával fordítsátok a világba, hogy Magyarország megkezdje a forradalmi lépést a végleges föl-szabadulás felé”.

A második ilyen alapító Garami elvtárs beszéde volt, aki csak ennyit mondott: „Dolgozni, dolgozni, dolgozni kell valamennyiünknek, mindnyájunknak, szászereknek, pörkötöknek, aszónak, rögtön. Dolgozni, dolgozni és dolgozni!”

A harmadik ilyen alapító Kunfi beszéde volt, aki nyíltan proklamálta: Nekünk nem kell az a politikai demokrácia, amely mellett megmarad a milliók nyomara és szegénysége néhány tízezer javára. Nekünk a politikai demokrácia csak az, hogy annak minden szabadságját kihasználva, a nagy tömegek az é gazdasági jóléti megvalósíthatssá. Nem politikai demokrácia az, ahol 12 éret kell dolgozni nyomorult munkabérről a tömegnek, miután mások munka nélkül nagy jövedelmekhez juthatnak.

November 16-ika örökké emlékeztetés marad a

magyar történelemében, mint a magyar köztársaság kiáltványának. A 1918. évi forradalom csak az első lépés az első szociális alkotások, a gazdasági felszabadítás nagy munkáihoz kell következnie. Az 1848-as forradalom, amely minden kiáltványt a köztársaságról, legfontosabb eseményéről felszabadított gazdaságról igazolta a jobboldalt. Az 1918-as forradalomnak, amely most megkezdte a köztársaságot, most szabad államot kell lennie, legnyilvánvalóbb történelmi feladata az új köztársaság gazdasági elnyomásából a proletárok felszabadítása két forradalommal, 1848-nak és 1918-nak a követelmények szimbolizálta

Emlutott a nagy forradalmak összességét, elidőzött az ország hatalmas székfelmászói között határozottan megfogalmazta politikai véleményét.

Mit mutat meg november 18-áról?

Ide, Magyarország! A nagy forradalmak mutatójához

Magyarország először...
után népköztársaság...
Magyarországon először...
Először történt meg, hogy...
a nemzet törvényhozásába...

Először történt meg, hogy a Katona és a Nyelvtudományi Akadémia szavát a nemzetgyűlésében a Magyar Tudományos Akadémia szavára cserélték.

[illegible]

számára láthatóan, fényt hozhat az életbe.

Biró Mihály: *Népszava* 1918 — plakát
(Magyar Munkásmozgalmi Múzeum)

munkásmozgalom ezen az úton vesztébe rohan. Viszont, másfelől, minél erőteljesebben igyekeztem lerázni magamról a reakciós és konzervatív elemek bizalmát és szeretetét, annál inkább tüntettek ki velem” – elemezte lelkiismereti konfliktusait emlékirataiban.

1919. március 21. után — a tanácskormány hozzájárulásával — külföldre távozott, ahonnan augusztusban tért haza.

Garami ellenezte a szociáldemokraták részvételét a Huszár Károly vezette ún. koncentrációs kormányban 1919 novemberében, de reális kiutat ő sem tudott ajánlani. December elején elutazott Budapestről, és egy évtizedre kivált a pártvezetőségből.

Garami változatlanul megőrizte személyes tekintélyét és erkölcsi presztígjét. A húszas években ellentmondásos munkamegosztás alakult ki Garami és a hazai mértékadó személyiségek között. Az MSZDP

zai mertekado személyiségek között. Az MSZDP vezetői pragmatikus alapon intézték a mozgalom ügyeit. Garami pedig még a háború előtt kialakult szociál-

demokrata elviség jegyében ellenőrizte és bírálta tevékenységüket. A kapcsolatnak ez a formája kényszerű volt, de egyik fél sem nélkülözhetette. Garami olyan

nemzetközi tekintéllyel és ismeretiséggel rendelkezett, amellyel a pártvezetőség egyik tagja sem. Nem volt vitás a följény elméleti téren sem, és a leggyümölcsözőbb együttműködés e téren bontakozott ki.

Garami 1929-ben hazatért, miután amnesztia-ban részesült a Horthy-rendszer ellen intézett támadásai miatt emelt vádak ügyében. Gyakorlati politikai elképzelései a háború előtti módszerekhez és célok-hoz való visszatérést kívánták. Változatlanul a választójogi harcot tekintette az alapvető feladatnak. A választójog középpontba helyezése már két évtizeddel korábban is egyoldalú dolog volt, de akkor még tömegmozgósító erővel rendelkezett. A jelszó hatékonysága azonban a húszas évek közepére erősen mérséklődött. Garami annyiban vallott helyes álláspontot, amennyiben a választójogi harc eszközrendszerének felújítását a nagyszabású tömegmozgalmakat kívánta, ami radikális eltérést jelentett az MSZDP addig követett gyakorlatától. Elképzeléseinek több mozzanata beépült a párt politikájába, viszont ahhoz is hozzájárult, hogy a rideg kommunistaellenesség változatlanul az MSZDP magatartásának egyik alapvető jellemvonása maradt.

Gáraminak jelentős érdeme volt abban, hogy a párt taktikájában mind nagyobb hangsúlyt kapott a nemzetgyűlésen kívüli módszerek és erők alkalmazása, egyre fokozottabb figyelmet fordítottak a szó szorosabb értelmében vett mozgalmi munkára. A pártvezetőség azonban nem fogadta el a maga egészében taktikai elképzeléseit, ezért 1931-ben ismételten vitákra, majd szakításra került sor.

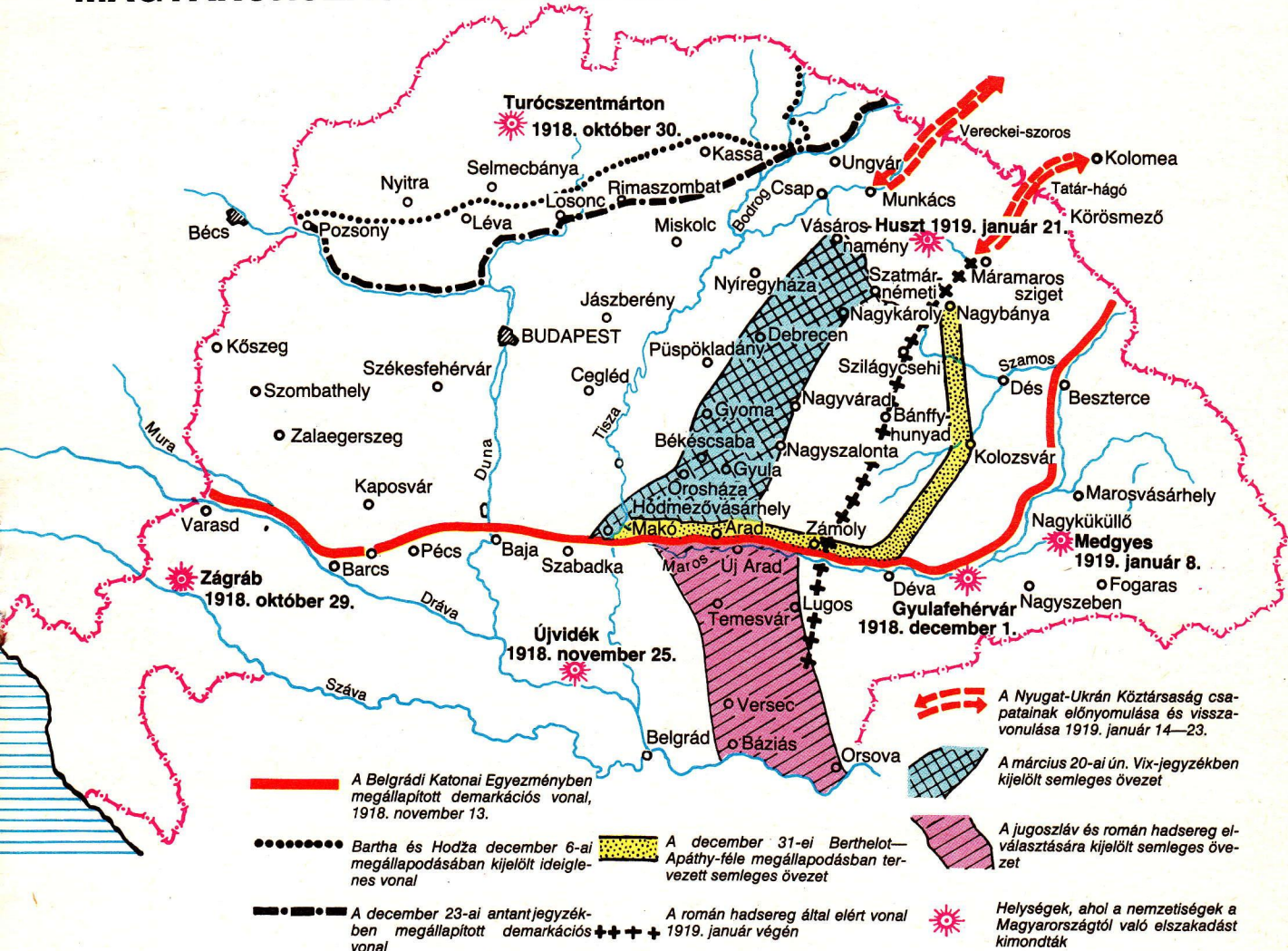

Végül Garami ismét emigrációba vonult. A Bécsben és Pozsonyban tartott, a magyar ellenforradalmi rezsimet élesen bíráló előadásaiért — 1933-ban — távollétében ismét elítélték.

1934 februárjában, amikor a Dollfuss-kormányzat fegyveres erőszakkal számolt le az osztrák szocialista munkásmozgalommal, Garami újból visszatért Budapestre. A politikai életben ekkor már nem vett részt, súlyos betegségben szenvedett. 1935. május 28-án hunyt el. Utolsó útjára mintegy húszezren kísérték el, sokan közülük kezükben piros virággal.

A SOKNEMZETISÉGŰ MAGYARORSZÁG FELBOMLÁSA

Őszi rózsás forradalom Budapesten

1. Károlyi-palota	9. Astoria Szálló	15. Osztrák—Magyar Bank
2. Múzeum-kert	10. Rákóczi út	16. Népszava nyomdája (Szondi u.)
3. Gizella tér	11. Andrássy út	17. Tisza István Hermina úti villája
4. Országház tér	12. Keleti pályaudvar	18. Iparcsarnok
5. Nyugati pályaudvar	13. Nagymező utcai (Teréz) központ	19. Városligeti Iparcsarnok
6. Lánchíd	14. Mária Terézia téri (József) központ	20. Kőbánya, MÁVAG
7. A Soroksári úti fegyvergyár		
8. A Mosonyi úti rendőrlaktanya		

JÁSZI OSZKÁR

(1875—1957)

Neve a századelőn zászló, a demokratikus, „új Magyarországért”, a nemzetiségi kérdés méltányos megoldásáért vívott harc szimbóluma. Sorsa a tragikus magyar Messiásoké, hosszú élete során többször is alkalmá van megélni eszméi vereségét, ám élete végén a müncheni *Látóhatár*-ban megjelent töredékes emlékirataiban önmaga és a magyar progresszió ifjúságát idézi fel, a halálos ágyán Ady nevével, Ady verseivel búcsúzik az élettől.

1875. március 2-án született Nagykarolyban. Édesapja neves orvos volt, aki felvilágosult szellemben nevelte gyermekeit, a későbbi jogászprofesszor Viktort, Oszkárt és Alízt (a mozgásművészet majdani úttörőjét, dr. Madzsar József neves orvos-forradalmár feleségét). Jászi Oszkár középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd beiratkozott a budapesti tudományegyetem állam- és jogtudományi karára. Ennek befejezése után, 1896-ban tanulmányútra ment Franciaországba, illetve Angliába. 1898-tól a Földművelésügyi Minisztérium tisztségviselője lett. A századfordulón egyik tagja volt annak a fiatal értelmiségiekből álló csoportnak, amely megalapította a kor legszínvonalasabb társadalomtudományi folyóiratát, a *Huszedik Századot* (1900), majd megszervezte a Társadalomtudományi Társaságot (1901). E kezdetben baráti közösségnek, amelyben az indulásnál még együtt voltak a liberálisok éppúgy, mint a szocializmus hívei, mind jelentékenyebb képviselőjévé, majd egyértelmű vezetőjévé vált Jászi. Tudományos érdeklődését a társadalom megismerésének igénye és megváltoztatásának vágya határozta meg. A szociológia tudományának hazai úttörője eszmétársaival a kor Magyarországnak felfedezésére vállalkozott, hogy demokratikus alternatívákat keressenek a politikai válságokba bonyolódott ország számára. Ebben a kollektív vizsgálatban Jászi a nemzetiségi kérdést kezdte tanulmányozni. A nemzetiségi kérdés későbbi jeles szakértőjét Szabó Ervin, Jászi legközelebbi barátja, inspirálta 1904 táján erre a vizsgálódásra. Már a koncepció születése pillanatában adott volt a Jászi-féle megoldás magva; visszatérés az 1868-as liberális, a nyelvi jogokat méltányló nemzetiségi törvényhez. A méltányosság Jászi felfogása szerint az anyanyelvi oktatás, az alsófokú bíraskodás, a közigazgatás, a kulturális és politikai tevékenység szabadsága lett volna egy demokratizálódó ország keretei között, ahol a jogok nevében sem sértenék a magyarság természetes vezető szerepét, és nem fenyegetnék az ország egységét (ez utóbbiakat szintén a megoldás feltételének fogta fel Jászi). Felfogása 1918-ig alig változott.

Az irodalmi-tudományos tevékenység mellett Jászi az 1905—1906-os politikai válság, a Tisza István

A forradalom idején nemzetiségi miniszter

képviselte irányzat elleni 1912—1914-es küzdelmek idején, 1917—1918-ban, valamint a polgári demokratikus forradalom hónapjaiban jelentős politikai szerepeket vállalt, mindig a munkásság és a demokratikus polgári erők szövetsége alapján. Az 1905—1906-os krízis hónapjaiban bekapcsolódott a koalíció ellen küzdő Választójogi Liga tevékenységébe, ezért meg kellett válnia minisztériumi állásától. 1906-ban belépett a demokrácia szabadkőműves páholyába — majd radikális és szocialista elvtársaival 1908-ban létrehozta a Martinovics-páholyt —, hogy a haladó polgárságot is bekapcsolja az ország demokratizálásáért vívott küzdelembe. Közreműködött a szabadgondolkodók egyesületében, segítséget nyújtott a Galilei Kör megszervezéséhez, létrehozta és irányította a Társadalomtudományi Társaság szabadiskoláját, amely jelentős szerepet vállalt a szervezett munkásság politikai és kulturális képzésében.

Elsők közt ismerte fel Ady jelentőségét, s kötött vele személyes barátságot és politikai szövetséget. 1910-ben vezetésével — bár a lap főszerkesztője Purjesz Lajos volt — jött létre a *Világ*, a polgári radikális áramlat napilapja, s ez mintegy előzménye lett a szervezeti önállósulásnak.

Jászi az 1912—1913-as politikai harcokat még az

Bíró Mihály: *Búcsúztató halotti ének az Osztrák–Magyar Monarchia felett* plakát (Magyar Munkásmozgalmi Múzeum)

Korabeli plakát (Magyar Munkásmozgalmi Múzeum)

MSZDP, a Justh Gyula és Károlyi Mihály vezette Függetlenségi Pártból, és személyes híveiből formálódó csoportosulás tagjaként vívta, ám az 1913-as vereséget a demokratikus erők, s főként a polgárság gyengeségével, szervezetlenségével magyarázta. Ezért 1914 nyarán létrehozta a Polgári Radikális Pártot, amelynek megszületésénél Adytól a Huszadik Század Köréig a progresszió számos kiválósága bábáskodott. A világháború előestéjén létrejött párt önálló társadalmi bázissal nem rendelkezett, s szervezetileg sem tudott kiépülni a háborús kataklizma miatt.

Jászi haditudósítóként teljesített katonai szolgálatot. Élményei megerősítették benne az 1914–1915-ben még nem teljesen következetes háborúellenességet. Közreműködött a pacifista mozgalmakban, és 1916 végétől vált egyre szorosabbá politikai és személyes barátsága Károlyi Mihállyal. A Tisza bukását követő 1917. nyári politikai fellepeződésben ismét összekovácsolódott a háború előtti politikai szövetség Károlyi pártja, az MSZDP és Jászi köre között, s ebből a blokkból formálódott 1918 októberében a Nemzeti Tanács, amelyben Jászi a kezdetektől részt vett. Kunfival közösen fogalmazták a Tanács 1918. október 25-ei kiáltványát. A forradalom éjszakáján a döntés óráiban ő is az Astoriában tartózkodott, s a

Korabeli plakát (Magyar Munkásmozgalmi Múzeum)

Az antantmisszió vezetője, Vix alezredes szerb kollégájával (1918. december 29.)

győzelem után a Károlyi-kormány nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó minisztere lett.

Tragikus pillanatban foghatott hozzá tervei megvalósításához. Meg kellett érnie, hogy az események napok alatt túllépnek koncepcióin (a forradalom előestéjén publikálta ugyanis új művét, *A Monarchia jövője és a Dunai Egyesült Államok*). Elkísérte Károlyit a belgrádi fegyverszüneti tárgyalásra, és maga is tárgyalta a román, illetve szlovák képviselőkkel. Látnia kellett, hogy a győztesek kevéssé méltányolják az új kormány antantbarátságát, s hogy a nemzetiségiek sem törekednek megegyezésre. Azt is tapasztalnia kellett, hogy miniszter társai szintén nem értékelik kompromisszumkészségét, a nemzetiségi autonómia gondolatának elfogadását (amely korábban nem szerepelt elképzeléseiben). Amint kitűnt, hogy a nemzetiségi kérdés megoldásában immár nincs szerepe a magyar demokrácia reformkészségének, s mindent a győztesek diplomáciai-katonai nyomása dönt el, Jászi lemondott, bár befolyása, személyes súlya nem csökkent. A Külügyi Tanács elnökeként Károlyi közvetlen munkatársa maradt, s amikor a budapesti tudományegyetem megtagadta hozzájárulását a haladó professzorok kinevezéséhez, Jászi az egyetem kormánybiztosa lett.

A szocialista alternatívát képviselő erőkkel és Szovjet-Oroszországgal szemben már 1918 novemberében kifejtette a fenntartásait, és maximumként egy szociáldemokrata irányítású polgári demokratikus rendszert tudott elfogadni (ennek érdekében került sor még a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt a Polgári Radikális Párt feloszlására).

A márciusi fordulat után Jászi kész volt az együttműködésre. A *Huszedik Század* változatlanul megjelent, s az új rend is toleráns volt iránta. A májusi válság azonban megrendítette Jászi bizalmát a proletárdiktatúra szilárdságában, és emigrált.

Az emigrációban kezdetben bízott a közvetlen politikai hatás lehetőségében, s egy ideig szerkesztette a kor egyik legszínvonalasabb napilapját, a *Bécsi Magyar Újságot*, az ellenforradalom ellen küzdve a dunai népek megértését képviselte a szélsőségesen sovinszta Horthy-rendszerrel szemben. Kezdetől igen kritikus és elfogult volt azonban a kommunisták iránt, s ez a felfogása eltávolította a balra tartó Károlyi Mihálytól.

1923-ban előadói körúton járt az Egyesült Államokban, majd 1925-ben kivándorolt oda. Oberlinben egyetemi tanárként dolgozott, s a Habsburg-monarchia történetével és felbomlásával foglalkozott (e tárgyból írott műve 1929-ben jelent meg angolul, s a közelmúltban látott napvilágot magyar fordításban). 1930-ban amerikai állampolgár lett, kapcsolatai hazájával és az emigrációval egyre lazábbá váltak.

A második világháború idején az antifasiszta öszszefogás érdekében részt vállalt az amerikai magyarság politikai életében, s ismét felvette a kapcsolatot a demokratikus emigrációval. A felszabadulás után körutazást tett Kelet-Európában, és hazalátogatott. A személyes élmények felélesztették régi előítéleteit, s gyanakvással, aggodalommal szemlélte a térség politikai viszonyának alakulását. A hidegháború éveiben utolsó hazai kapcsolatai is megszakadtak, 1957-ben idegenben halt meg, ám életművének mostanában tapasztalható reneszánsza arra utal, hogy végül ő is hazatalált.

Csehszlovák csapatok Eperjesen (1918. december 28.)

SZÁNTÓ BÉLA

(1881—1951)

A forradalom vezérkari főnöke

A történelmi utókor egyik nagy tévedése, hogy a múlt viharos periódusaiban csak a nagy szónokokat, népvezéreket látja meg, holott századunk forradalmaiban legalább akkora súlyuk van a szervezőknek, akik kevésbé látványosan, de biztos kézzel gondoskodnak a nagy fordulatok sikeréről. Legtöbbjük az ügy győzelme után is szerényen a másodvonalban marad, s szerepüket csak szorgos történészek tisztázzák — ha erre módjuk adódik, többnyire gyakran későn, az illetők halála után.

Ilyen hőse az 1918—1919-es forradalmaknak Szántó Béla, aki magát 1945-ben tömören így jellemezte: „Én párt- és szakszervezeti munkás vagyok.”

Szántó Béla 1881. február 1-jén született a Zala megyei Homokkomáromban. Édesapja hentessegéd volt, aki épp legnagyobb fia születése idején — rövid ideig, s kevés sikerrel — próbálkozott az önállósággal. A Szántó szülők házasságából tizenegy gyermek született, hárman kisgyermekként meghaltak. A megmaradt nyolc testvér felnevelése nehezen elviselhető terhet jelentett a családnak. A két idősebb nővér segítségével sikerült a három fiút és a három lányt taníttatniuk. A tisztességes szegénység, a szolidaritás légköre is hozzájárult ahhoz, hogy a nyolc testvérből hét szocialista

lett; Béla, Zoltán és Rezső pedig a magyar és a nemzetközi kommunista munkásmozgalom jelentős vezetőjévé nőtte ki magát.

A család az 1890-es évek elején, az önállósodási kísérlet kudarca után, Nagykanizsára költözött. Szántó Béla ott végezte el a felsőkereskedelmi iskolát. A szülők anyagi helyzete nem engedte meg a továbbtanulást, de a munka, az önművelés kedvezőbb lehetőségét keresve — miután a kötelező katonai szolgálatot is „letudta” —, 1904-ben Budapestre költözött. Néhány hónap múlva követte őt az egész család.

Budapest ekkor már valódi nagyváros volt, a gyors növekedés egyenetlenségeivel. Az új útvonalak palotái, kirakatai mögött még élt az 1873-ban egyesült három városrész önálló, kisvárosi hangulata. A körutak vonalától északra csak egy-egy házsor választotta el a kávéházak világát az „érdekesebb” részekről, a gyárnegyedektől, a kaszárnyáktól. Ebben a világban talált otthont.

Szabó Ervin könyvtárosi szobájában, a munkásképző egyletekben, a szakszervezetek többnyire bé-

Tüntető az Andrássy úton (1918. október 31.)

Az 1918. október 25-én alakult Katonatanács

rejt helyiségeiben gyülekezett egy diákokból, fiatal munkásokból, értelmiségiekből álló gárda, amely gyorsabb tempót, következetesebb, osztályharcosabb politikát követelt a munkásmozgalomtól. Szabó Ervin és tanítványai a marxizmus tanulmányozásával a magyarországi társadalmi fejlődés sajátosságaira keresték a választ. Ez a szociáldemokrata pártvezetéssel szemben kritikus, baloldali ellenzéki csoport tagjai közé fogadta az ifjú Szántó Bélát. Választása életre szólóan meghatározta politikai pályáját, amely végig következetesen a munkásmozgalom baloldali, forradalmi szárnyán haladt. Ebben a körben lelt barátokra, harcostársakra. És itt találta meg élettársát Krámer Mária szocialista tanárnő személyében, akivel 1911-ben házasságot kötött. 1904-ben szervezetileg is csatlakozott a szocialista munkásmozgalomhoz; belépett a Kereskedelmi Alkalmazottak Szakegyletbe és a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba.

Mozgalmi munkájának fő területe azonban az akkor még polgári vezetés alatt álló Magántisztviselők Országos Szövetsége volt. Az ott tevékenykedő szocialisták élén erőfeszítéseket tett az osztályharcos politika elfogadtatására, majd amikor ez nem járt sikerrel, 1906 nyarán, négyszáz magántisztviselővel együtt kivált a szövetségből, s megalakították a Magyarországi Magántisztviselők Egyesületét, melynek alelnökévé választották.

Szántó Béla 1906-tól jelentős szerepet játszott a szociáldemokrata párt baloldali ellenzékében. A budapesti bizalmi-férfitestületben, az 1907-es pártkongresszuson fellépett a pártvezetés kompromisszumos választójogi politikája ellen, s a szociáldemokrata párt osztályharcos, a burzsoá pártoktól független politikájáért harcolt. Küzdött az elhanyagolt dolgozó rétegek, a nők és az ifjúság megszervezéséért. Része volt abban az ellenzéki akcióban, amely 1907-ben ideiglenesen kibuktatta a pártvezetésből az 1905–1906-os évek hibás politikájáért leginkább kárhozottat Garami Ernőt és Weltner Jakabot. Kezdeményező szerepet játszott a politikai párt-szervezetek kiépítését célzó tevékenységben, amit elsősorban az Alpári Gyula körül tömörült baloldali szorgalmazott. A VII. kerületi pártszervezet vezetőségi tagjaként részt vett a budapesti pártszervezetek 1909. évi értekezletén, ahol a fővárosi községi programot kidolgozó bizottság tagjává választották. Személyes érdemei voltak a pártvezetőség és gróf Andrássy Gyula belügyminiszter között folyó tárgyalások leleplezésében és a készülő paktum megakadályozásában. Andrássy a plurális választójog alapján akart általános — de nem egyenlő — választójogot bevezetni.

Amikor 1910-ben Alpári Gyulát kizárták a pártból, az egész baloldalt sújtó hajszában Szántó Bélát is „megrendsabályozták”. Két évre eltiltották minden

Hullanak a császári-királyi sapkarózsák... és a tiszti csillagok (1918)

vezető tisztségtől, a mozgalmától azonban nem tudták elszakítani.

Az első világháborút megelőző években főként a munkásszövetkezeti mozgalomban és a szakszervezetben tevékenykedett, de népszerű előadója volt a munkásoknak is. Jelentős publicisztikai munkásságot fejtett ki a szakszervezeti sajtóban, a *Szocializmus*, a *Társadalmi Múzeum Szemléje* hasábjain. Szakszervezeti vezetőként sztrájkokat szervezett, és nagy érdeke volt abban, hogy 1913-ban sikerült elhódítaniuk a polgári egyesületektől a magánalkalmazottak betegbiztosító és kórházegyesületének irányítását.

Az első világháború kitörését követő szociálsovinishta hullám — mint ismeretes — magával ragadta a szociáldemokrata pártok többségét, és egy időre a Magyarországi Szociáldemokrata Pártot is. Ezt a hangulatot egyetlen pillanatra sem vette át Szántó Béla. A Szántó család nézeteire jellemzőek azok a szavak, amelyekkel Szántó Béláné fogadta a Budapesten át frontra utazó sógorát, Szántó Rezsőt. Ő ezt később memoárjában így örökítette meg: „Fogadjam meg — mondta —, hogy a háború alatt karabélyomból egyetlen lövést sem fogok leadni.”

Szántó Béla sem akart bevonulni, beteget jelentett. Megoperáltatta magát a Ferencz József Kórházban. Feljelentették, és egy szuronyos járőr onnan vitte el, s kísérte Nagykanizsára a 20. honvéd gyalogezredhez.

Hadbíróság elé állították, majd a tárgyalás után kivitték a frontra, ott megsebesült. Felgyógyulása után mint hadnagyot segédszolgálatosként a Honvédelmi Minisztériumba osztották be, ahol 1917-től titokban — hiszen katonának tilos politizálnia — ismét felvette a kapcsolatot a régi baloldali ellenzék képviselőivel, Vágó Bélával, László Jenővel és Hirossik Jánossal. Bekapcsolódott a Magánalkalmazottak Szakszervezetének munkájába is. A polgári demokratikus forradalom előestéjén a baloldali ellenzék bejuttatta az illegális forradalmi Katonatanácsba, s ott kezébe vette a katonai alakulatok szervezését, a felkészülését. Magyar Lajos újságíró így számolt be tevékenységéről: „A katonai dolgokat Szántó Béla főhadnagy intézte. Ő volt egy darabig a forradalom vezérkari főnöke. Úgy számította, hogy reggelre negyven század katoná lesz a miénk.”

A győzelem után, 1918. november elején a polgári demokratikus kormányzat kormánybiztossá nevezte ki. Ő azonban nem kívánt karriert csinálni az új rendszerben. Amikor a kormány tagjai a polgári forradalom felfüggesztéséről szónokoltak, Szántó állást foglalt a forradalom továbbfejlesztése mellett. Minden érdeklődésével ismét a munkásmozgalom problémái felé fordult. Ténylegesen vezette az ekkor már osztályharcos alapon álló Magántisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetségét. 1918. december elején a szakszervezet elnökévé választották. Részt vett a baloldali ellenzék munkájában, a forradalom perspektíváit vitató tanácskozásokon. Ezek a megbeszélések, mint ismeretes, a kommunista párt létrehozásához vezettek. Szántó részt vett a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakításában, s az 1918. no-

vember 24-ei történelmi tanácskozáson központi bizottsági taggá választották.

Nagy érdemei voltak a párt szakszervezeti politikájának kialakításában, a KMP ugyanis elkerülte a fiatal kommunista pártok többségének Lenin által bírált, „balos” hibáját, nem vonult ki a szociáldemokraták vezetete szakszervezetekből. Kitartóan küzdött a szakszervezetek egységeért, a kommunisták akciószabadságának elismeréséért, s arra törekedett, hogy belülről hódítsa meg a munkásság e tekintélyes osztályszerkezetét. 1919 elején a szociáldemokrata párt nyomására le kellett mondania a Magántisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetségében viselt elnöki tiszteréről. Ettől kezdve a kommunista párt katonai bizottságát irányította mint az új, szocialista forradalom vezérkari főnöke. 1919. február 20-án, amikor egy provokáció után a párt vezetőit letartóztatták, Szántó Bélát is bebörtönözték. A börtönben Kun Béla, Vágó Béla és Korvin Ottó társaságában részt vett az úgynevezett Egységkormányban nyilvánosságra hozott platform kidolgozásában.

A proletárdiktatúra kikiáltása után Szántó Béla hadügyi népbiztos lett, és ezt a tisztséget töltötte be a tanácsállam megdöntéséig. Ebben a minőségben a Vörös Hadsereg egyik megteremtője volt, majd a hadügyi népbiztosság hadművelleti osztályát irányította. Ha áttekintjük a 133 nap alatt elhangzott megnyilatkozásait, láthatjuk, hogy mindig következetes, kommunista álláspontot foglalt el. Tevékenysége túlélt „hivatalos” ügykörén. Ő javasolta a Forradalmi Kormányzótanács ülésén az egyház és az állam szétválasztását. Az utolsó kormányzótanácsai ülésén — csakúgy, mint a májusi válság idején — a hatalom átadása ellen, a végsőkig való harc mellett foglalt állást.

Tengerész nemzetőrök, a forradalom legmegbízhatóbb fegyveres ereje (1918)

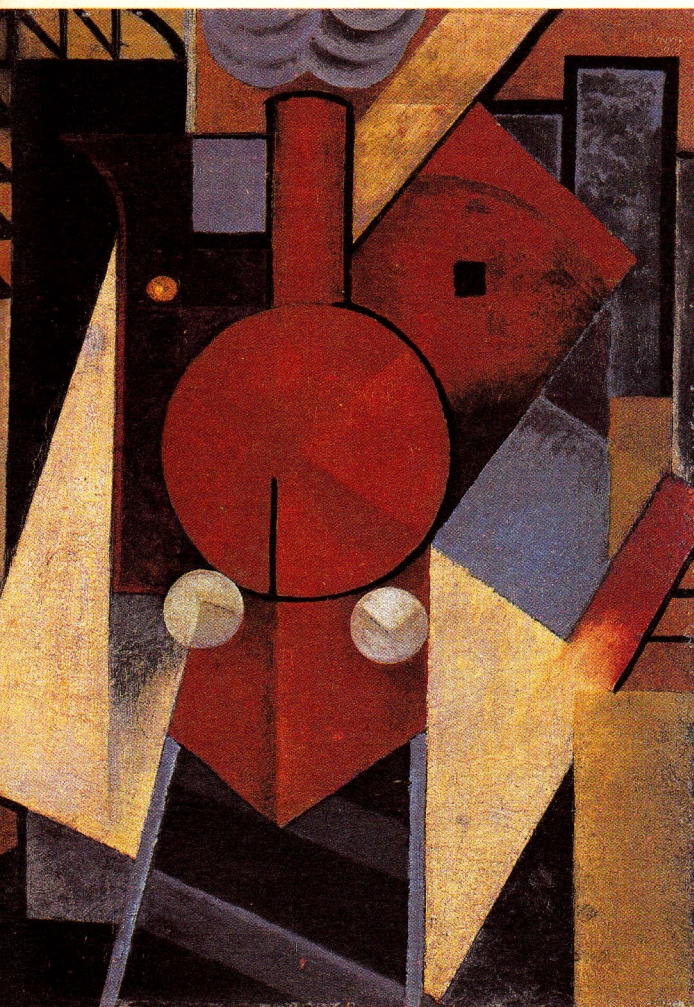
A májusi válság után egyik irányítója volt a hadsereg újjászervezésének. Az egykori pacifista lelkesen méltatta az új győzelmes hadsereget a Tanácsok Országos Gyűlésének hadügyi vitájában.

A Magyarországi Tanácsköztársaság megdöntése után Szántó Béla nem tartott a népbiztosokkal, mivel nem bízott az osztrák kormány által felajánlott menedéjogban. Maga próbált átjutni Ausztriába. Miután szerencsésen megérkezett, hozzáfogott a kommunista párt újjászervezéséhez.

Bécsben szervezőmunkája mellett kiterjedt publicisztikai tevékenységet is folytatott. A kommunista párt lapjában, a *Proletárban* megjelent cikkeiben védelmezte a Tanácsköztársaságot, és vizsgálta a levert forradalom tanulságait a jövő, a várt új forradalom szempontjából. Ez a kritikai elemzés vitákat robbantott ki a kommunisták soraiban is. Ezekben a polémikákban Kun Béla oldalán vett részt.

Tőle származik a Tanácsköztársaság történetének legkorábbi összefoglalása, melyet 1920-ban írt *A magyarországi proletáriátus osztályharca és diktatúrája* címmel. Bécsből 1921-ben a magyar kommunista

Bortnyik Sándor: *Vörös mozdony*
(Magyar Munkásmozgalmi Múzeum)

emigráció másik centrumába, Berlinbe költözött. 1921-ben elutazott a Kommunista Internacionálé III. kongresszusára. 1926-tól a Szovjetunióban élt. Dolgozott a Vörös Szakszervezeti Internacionálé apparátusában. A KMP Központi Bizottságának tagja, valamint képviselője volt a Kommunista Internacionáléban. 1927 végén — néhány hónapra — illegálisan Magyarországra jött, és itt végzett pártmunkát.

Amikor az 1920-as években a Magyarországra illegálisan hazatért kommunistákat letartóztatták, Szántó Béla a Kominternnél szervezte és irányította a kommunisták védelmét, mozgósította a nemzetközi közvéleményt.

Magyarországi tartózkodása idején felfigyelt a munkásosztály létszámában, struktúrájában és szakképzettségében végbement változásokra, s javasolta a módosulások tanulságainak alkalmazását a párt tevékenységében. Ezzel összefüggésben a húszas évek végén fellépett a nemzetközi kommunista mozgalomban uralkodó szektás tendenciák ellen — a munkáját közvetlenül érintő szakszervezeti kérdésben. A kommunista párt korábbi hagyományainak megfelelően állást foglalt a szakszervezetek egysége mellett, s ellenzte „vörös” szakszervezetek alakítását Magyarországon. Mivel felfogása a Kommunista Internacionálé, a Vörös Szakszervezeti Internacionálé és a magyar párt akkori vonalától eltért, funkcióiból leváltották, s a továbbiakban a Nehézipari Népbiztosság műszaki könyvtárának igazgatójaként dolgozott.

A harmincas években jelentős történetírói munkásságot fejtett ki. Feldolgozta a magyar és a nemzetközi munkásmozgalmat 1914 előtti szakaszát. Ez a munkája a felszabadulás után jelent meg idehaza. Megírta a Tanácsköztársaság történetét, ez a műve azonban sajnálatos módon kéziratban maradt. Munkáinak kiadásáért évekig harcolt, eredménytelenül. Az első kommunista szintézis végleges formájában a harmincas évek közepére készült el — a megjelentetés szempontjából a legrosszabb időben. A személyi kultusz légköre a művet és szerzőjét sem kímélte.

1940-től azonban ismét szabadon dolgozott a TASZSZ, majd az Idegennyelvű Könyvkiadó munkatársaként. Ebben a munkakörében fő feladata a marxizmus—leninizmus néhány alapművének magyar nyelvű megjelentetése volt — a felszabadult Magyarország számára.

A Magyar Kommunista Párt vezetői, többszöri sürgetése után, 1945 szeptemberében végre megadták a hozzájárulást hazatéréséhez, de itthon nem kapott felkészültségéhez méltó feladatot. 1948-ig szövetségi területen dolgozott, a Magántisztviselők Szövetségének 1946-os jubileumi kongresszusán megemlékeztek róla mint alapítóról.

1948-ban a Magyar Népköztársaság varsói nagykövete lett, a párt szűkebb vezetésével támadt konfliktusa és elhatalmasodó betegsége miatt azonban 1951 elején felmentették állásából. 1951. június 1-jén szívroham végzett vele.

POGÁNY JÓZSEF

(1886—1939)

A forradalmak sok embernél okoznak személyiség-változást. Publicisták, tudósok egyszer csak felkelnek íróasztaluktól és néptribunokká lesznek. Kiderül róluk, hogy lobbanékony, harcos agitátorok, akik képesek hatalmas tömegek érzelmeit felgyújtani, az ügy érdekében. Persze ők maguk is ellentétes indulatok gyújtópontjába kerülnek — ezrek követik őket, majd gyakran ugyanezen ezrek a fejüket követelik. Ez jutott osztályrészül Pogány Józsefnek, a szociáldemokrata, majd kommunista közírónak, történetbúvárnak, a későbbi hivatásos pártmunkásnak.

Pogány József 1886. november 8-án fővárosi kispolgári családban született. Középiskolai tanulmányait egy nevezetes alma materben, a Barcsay utcai állami főgimnáziumban végezte. Itt került barátságra Czóbel Ernővel, akit szintén az irodalom és a társadalomtudományok érdekeltek. 1909-ben feleségül vette Czóbel Irént.

A századelő egyik szocialista szellemi műhelyében, a Diner-Dénes József szerkesztette *Munka Szemléje* című folyóiratban jelentette meg első, jobbára művészettörténeti tárgyú írásait. A kor szokása szerint több városban — Budapesten, Berlinben és Párizsban — végezte egyetemi, majd posztgraduális tanulmányait, amelyeket 1909-ben summa cum laude fokozatra értékelt bölcsészdoktori disszertációval zárt.

Pogány valószínűleg már 1906-tól tagja volt a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak, s bizonyos, hogy 1907-től a párt *Szocializmus* című elméleti lapjában megjelentek az írásai. Megjárta a *Világ*, majd a *Friss Ujság* szerkesztőségét, 1912-ben Kunfi Zsigmond ajánlására a *Népszava* fogadta munkatársai közé. Itt gyakran kapott megbízatást a napi politika kérdéseit taglaló belső vezércikkekre, amelyek mintegy az MSZDP hivatalos állásfoglalását fejezték ki. Sokat foglalkozott külpolitikai ügyekkel, különösen Európa puszkaporos hordójának, a Balkán-félszigetnek a helyzetével. Rokonszenvezett az itt élő népek felszabadító harcaival, de jól látta azt is, hogy ezek mögött ott feszül a török birodalom örökségéért vetélkedő két nagyhatalom, a kettős Monarchia és Oroszország ádáz küzdelme a balkáni hegemoniáért, ami úgy vélte, világháborúhoz vezethet. Nem kerültek el figyelmét a haditechnika újdonságai sem. Alig hihető, mégis tény, hogy már 1913-ban (!) — a mexikói polgárháború egy epizódját értékelve — megjósolta, hogy „a repülőgép félelmetes fegyver a tengeri harcban és a nehézkes hadihajó gyámoltalanul ki van szolgáltatva a repülőgép robbanó bombáinak”. Az admirálisok erre csak az 1940-es évek elején döbbentek rá...

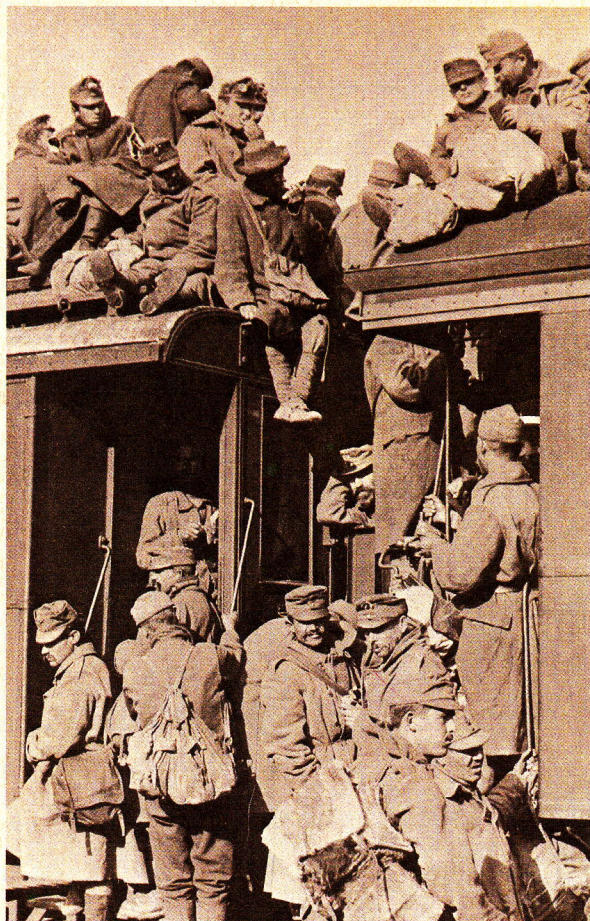
1914-től ő sem maradhatott távol a harcterektől.

A Vörös Hadsereg hadtestparancsnoka (1919)

Előbb katona, majd sebesülése és felgyógyulása után haditudósító, aki íásaiban érzékeltette a mindkét oldalon megnyilvánuló békevágyat. Pogányt nyelvtudása, történeti stúdiumokon kifejlesztett elemzőképessége és széles körű nemzetközi ismeretanyaga különösen alkalmassá tették arra, hogy ő legyen a *Népszava* egyik Oroszország-szakértője; 1917 márciusától rendszeresen foglalkozott a forradalmak fejleményeivel. 1918 őszén mindez már nem egy távoli ország — jóllehet kitüntetett érdeklődést érdemlő — ügye volt, hanem az itthoni valóság, a napi cselekvés része. Októberben kapcsolatot talált a Katonatanácsot szervező tisztekkel. Kunfi javaslatára az október 31-éről november 1-jére virradó éjszakán, amikor több jeles politikus átaludta a forradalom győzelmét, őt nevezték ki a Katonatanács kormánybiztosává, majd 1919. január 12-én a Katonatanács Végrehajtó Bizottságának elnökévé választották. Ezután Pogány működése összekapcsolódott a hadseregszervezés — mind a polgári demokratikus kormányzat, mind a Tanácsköztársaság idején — sokszor az áttekinthetlenségig összekuszált ügyeivel. Bár ő maga született filosz, „civil” volt és maradt...

A polgári demokratikus kormány elképzelései szerint a Katonatanács nem kapott volna intézkedési jogot, csak ellenőrzési és propagandaszerepet. Pogány-

Hazatérő katonák (1918)

nak azonban más véleménye volt. „A Katonatanács egyre mélyebb gyökeret ver a katonatömegek lelkében. Fundamentuma az általános választójog és a bizalmi férfiak rendszere. Mintája az ipar munkásságának szakszervezeti mozgalma... amit a munkás-bizalmiférfi jelent a gyári alkotmányban, azt jelenti a katona-bizalmiférfi az új, most kialakuló kaszárnyai alkotmányban” — írta 1918 végén. Pogánynak a sor-katonaságra támaszkodva sikerült arra kényszerítenie Bartha Albert hadügyminisztert, hogy külön rendeletben adjon a Katonatanácsnak széles körű beleegyezési jogot az alakulatok vezetésébe. A miniszter ezután úgynevezett riadózászlóaljokat szervezett, és tervbe vette, hogy leszereli a forradalmi hangulatú budapesti helyőrség jelentős részét. December 12-én több ezer katona tüntető menetben vonult fel tiltakozását hangoztatva a Hadügyminisztérium várbeli épülete elé. Pogány a tömeghez intézett beszédében kijelentette, hogy a katonaság a bizalmiak vezetése alatt áll. Bartha, majd röviddel ezután utóda, gróf Festetics Sándor (Károlyi sógora) is kénytelen volt lemondani a katonaság jórészt Pogány irányította lázadása következtében.

1919 február-márciusában ő is a szociáldemokrata pártnak a forradalom szocialista irányú továbbfejlesztését helyeslő és előmozdító csoportjához csatlakozott. Ezért érthető, hogy március 21-e után a kommunisták Pogányt is — Landler Jenővel együtt — mindinkább maguk közé tartozónak tekintették.

Ételosztás a hazatérő katonáknak a Keleti pályaudvaron (1918)

A Tanácsköztársaság Forradalmi Kormányzótanácsában a hadügyi népbiztosi tisztséget látta el, s későbbig menő vitába bonyolódott helyetteseivel, Szamuely Tiborral és Szántó Bélával. Pogány a hadsereg megszervezése céljából tovább akarta folytatni a megkezdett toborzást, és a helyzet realitásainak megfelelően úgy vélte, hogy a további hadkiegészítést a szak szervezetekre kell alapozni. Szamuely és Szántó viszont az általános védkötelezettség mellett kardoskodtak. Ismeretes, hogy a későbbiekben a Vörös Hadsereg kiépítése során lényegében Pogány elképzelése valósult meg, és ez tette lehetővé a fegyveres ellenállást, majd az északi hadjáratot. A személyi ellentétek azonban oly mértékig kiéleződtek, hogy az április 2-ai kormányzótanácsai ülés döntése alapján mindhárman más tisztséget kaptak. Az intézkedést még nem is hajtották végre, amikor április 3-án katonatüntetés zajlott le Pogány ellen, szociáldemokrata-ellenes tendenciával.

Pogány a külügyi népbiztosok egyike lett, feladatköréhez elsősorban a külföldi sajtópropaganda irányítása tartozott. E hivatalában azonban nem sokáig működött, mert a Tanácsköztársaság elleni fegyveres intervenció megindulásakor a frontra ment. Május elején megbízást kapott a székesfehérvári II. hadtest vezetésére, ide tartozott valamennyi dunántúli alakulat. Június 12-én a Dunától északra, nyugati irányba végrehajtandó támadás megvalósítására létrehozták az V. hadtestet, amelynek Pogány lett a parancsnoka. Az offenzíva tért nyert, de Érsekújvárt nem sikerült elfoglalniuk. A felvidéki visszavonulás után az V. hadtest megszűnt, és Pogány június végén ismét a II. hadtest élére került. Időközben, június 24-én, újjáalakult a Forradalmi Kormányzótanács, amelyben Pogány a közoktatásügyi népbiztosi ügykört kapta. Sokat ekkor már nem tehetett.

Az emigráció első, bécsi éveiben igen intenzíven munkálkodott az illegális Kommunisták Magyarországi Pártja újjászervezésében. Kun Béla oldalán részt vett — alapvetően szektás, „baloldali” nézeteket hirdetve — a párt munkáját megbénító frakcióharcokban. Nem kímélte a „pártot nem építő” csoportnak bélyegzett landleristákat, akik szintén nem maradtak adósak a gyakran gyalázkodással felérő „ellenérvekkel”. 1922-ben Moszkvába ment, s a Kommunista Internacionálé agitációs és propagandaosztályán dolgozott, 1922-től John Pepper néven az Egyesült Államok kommunista mozgalmában tevékenykedett. A Komintern megbízásából más országokat is megjárta (így Magyar Lajossal együtt a polgárháborús Kínát). 1929-ben visszatért a Szovjetunióba, a Tervhivatalban kapott állást. 1937 júliusában őt is letartóztatták, és egyike lett (1939-ben) a törvénytérseések számos áldozatának.

Tisztek hűségesküje a Nemzeti Tanács kormányára (1918. november 2.)

A néptribun (1918. december)

GYETVAI JÁNOS

(1889—1967)

Magyarország törökországi követe (1949)

Vannak emberek, akiknek életét, legyen bár gazdag fordulatok eseményekben, egyetlen pillanat teszi igazán történelmivé. A derék Friedrich Lessner például — noha bő fél évszázadot töltött a nemzetközi munkásmozgásban — élete legnagyobb eseményének azt tartotta, hogy ő vitte a nyomdába a *Kommunista Kiáltvány* kéziratát. Hőszünkkel is valami hasonló történt.

1918. október 30-án a késő esti órákban Budapest feszült várakozásban élt. A forradalom megkezdődött ugyan, de még semmi sem dőlt el. Az Astoria Szállóban, a Nemzeti Tanács székhelyén csak Károlyi környezete tartózkodott — nagy aggodalomban. A forradalomhoz csatlakozott katonák száma nem látszott gyarapodni, sőt a hűvös, nyirkos éjszakában sokan közülük szétszéledtek. A virrasztókat időről időre rémhírekkel riasztották, hogy közelednek a velük szemben állók fegyveres erői. Jászi és Kunfi azon tanakodtak, hogy reggelre talán ki is végzik őket, mert a Katonatanács forrófejű fiatal tisztjei elhamarkodták a fellépést. Garami Ernő hazament, és fatalista nyugalommal lefeküdt aludni azzal, hogy a reggel úgyméghozza a döntést.

Ezekben az éjjeli órákban a *Népszava* ifjú munka-

Bortnyik Sándor:
Hatalakos kompozíció
(Magyar Nemzeti Galéria)

A *Világosság* diadalában része volt az ifjú Gyetvainak is

csatlakozott az újjászerveződő KMP-hez. Újságíróként és pártmunkásként dolgozott Ausztriában, Csehszlovákiában, a szerbek által megszállt Pécsen és Németországban. 1924-ben az Egyesült Államokba küldték, ahol a párt magyar nyelvű lapjait szerkesztette. 1946-ban tért haza. 1947 és 1949 között Baranya megye főispánja volt, azután rövid külügyi szolgálatban, majd nyugdíjazásáig a sajtó területén dolgozott. 1967. május 14-én hunyt el Budapesten. Élete utolsó évtizedében számos memoárkötetet publikált.

Pesti házfal 1918 novemberében

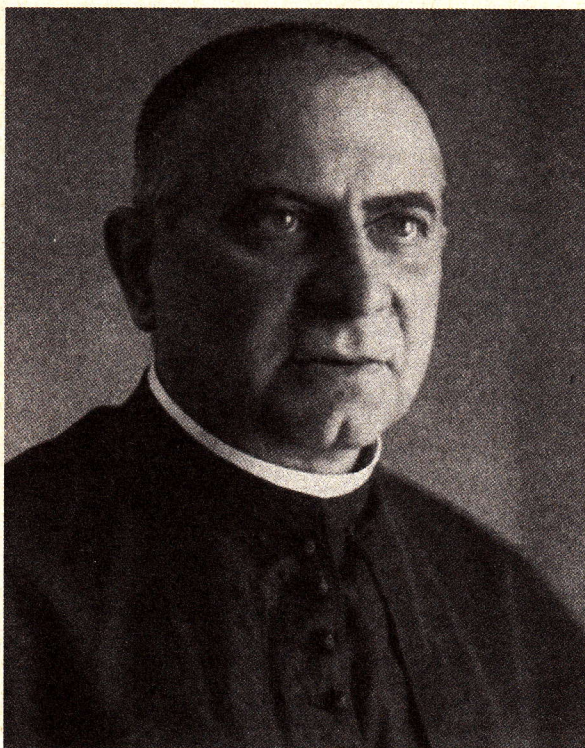
társa egy — az MSZDP nevében a munkásságot mozgósító — röpirat kéziratával leszaladt a *Világosság* Nyomda szedőtermébe. A szedők pillanatok alatt kiszedték a rölapot. A terjesztők az újsággal együtt széthordták a gyújtó hangú felhívást, s a gyárak előtt a műszakváltásra váró munkások ezrei a kora reggeli órákban megindultak a város központja felé. A szervezett munkásság felvonuló tízezrei eldöntötték a forradalom sorsát, s az Astoria virrasztóit nem rögtönítélő bíróságok, hanem miniszteri bársonyszékek várták 1918. október 31-én.

A mozgósító rölap szerzője, Gyetvai János, 1889. április 8-án született Szentlőrinc-kátán, szegényiparoszi családban. Középiskoláit Jászberényben végezte, s szocialista tanárai alakították ki politikai meggyőződését. 1909-ben lépett be a szociáldemokrata pártba. Tanulmányait befejezve újságíró lett Jászberényben, majd a *Népszava* alkalmazta. A háború alatt kapcsolatba került a baloldali ellenzék illegális csoportjával. A polgári demokratikus forradalom idején az MSZDP balszárnyához tartozott. A Tanácsköztársaság időszakában a *Vörös Katona* főszerkesztője, majd a Belügyi Népbiztosság vezető munkatársa volt. 1919. július végén a felszabadított Szolnok megye kormányzótanácsi biztosává nevezték ki.

A proletárdiktatúra megdöntése után néhány hónapig itthon bujkált, majd Ausztriába emigrált, és

HOCK JÁNOS

(1859—1936)

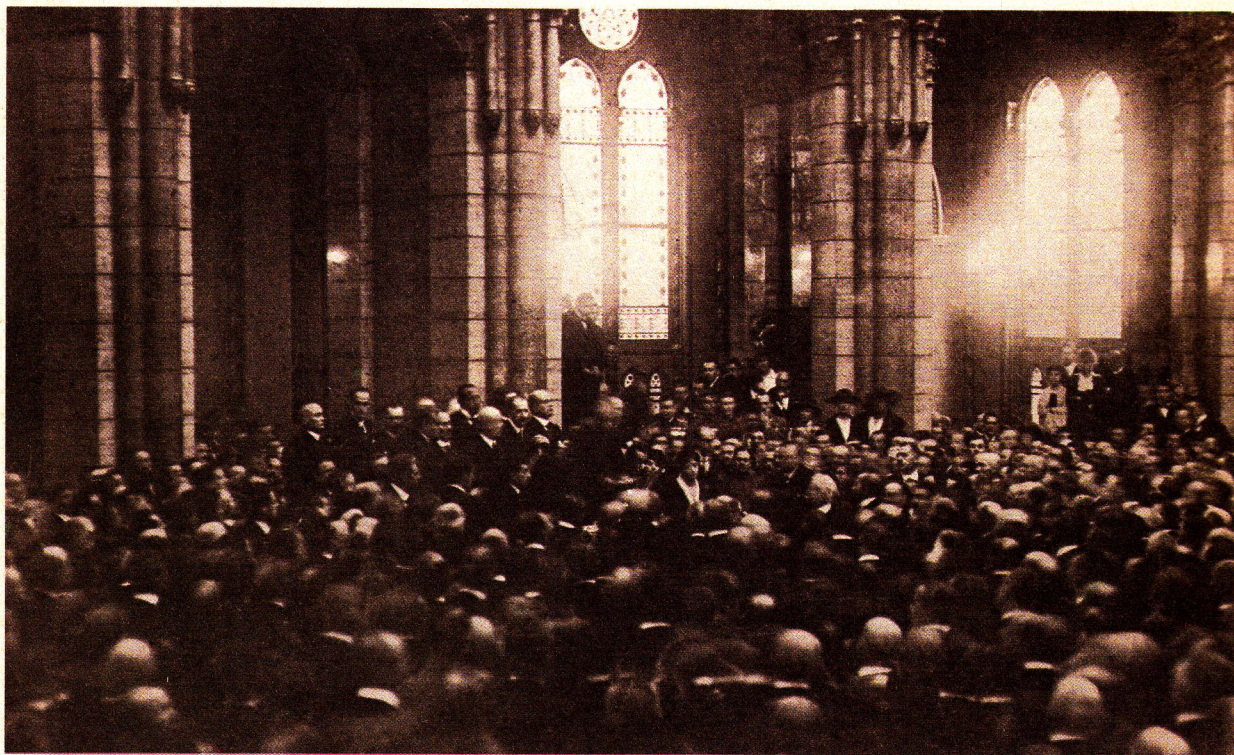

A Magyar Nemzeti Tanács elnöke (1918)

”..Beszédeit meghallgatni fél Budapest elzarándokolt. Milyen példája ő a papnak, aki a demokráciát össze tudta egyeztetni a legtisztább hitvallással. Sokat vitatott pont ez ma egyesek részéről. Aki a vallás tanait ütközésben látja a demokráciával: gondoljon Hock Jánosra. És aki a demokrácia tanainak vallása mellett felrugandónak véli a szent örök hagyományokat, Őreá gondoljon” — írta „az aranyzájú” jelzővel megtisztelt római katolikus lelkészről a *Világ* című polgári demokrata napilapban 1946 októberében Fodor József. Nem véletlenül idézte fel a neves kommunista költő az ő emlékét éppen azon időben, amikor a klérusbeliek közül sokan bizalmatlanul, idegenkedve vagy éppen ellenségesen figyelték egy új társadalmi rend születését Magyarországon.

Hock János 1859. december 31-én Devecserben született. 1882-ben szentelték pappá, és tizenhét évig vidéken lelkészkedett. 1887-ben kezdte meg politikai pályáját szabadelvű párti képviselőként. Később más pártok tagja lett, és minden választáson mandátumot nyert. Neve ekkor vált szélesebb körben ismertté. 1899-től Budapesten kőbányai, 1912-től pedig józsefvárosi plébános. Kiterjedt irodalmi tevékenységet is folytatott: verseket, novellákat, színdarabokat írt.

A kibővített Nemzeti Tanács dönt a köztársaság kikiáltásáról (1918. november 16.)

A Nemzeti Tanács jelvénye (Magyar Munkásmozgalmi Múzeum)

1906-tól függetlenségi párti képviselő, Justh Gyula, majd Károlyi Mihály híve. 1918 októberében tagja, majd a forradalom győzelmét és Károlyi miniszterelnöki kinevezését követően elnöke lett a Magyar Nemzeti Tanácsnak.

1919-től ő is emigrációba kényszerült. Több országot bejárt Auszriától az Egyesült Államokig, írásai-
val és előszóiban mindenütt támadta a Horthy-rend-

A történelmi folytonosság szimbóluma — egy 48-as honvéd az 1918. november 16-ai népgyűlésen

Hock János és Nagy Vince belügyminiszter a Kossuth-mauzóleumnál (1919. március 20.)

Hock János a rabkórházban írta *Börtönvirágok* című könyvét, amelyben hitet tett a polgári demokrácia eszméi mellett. „Sajtószabadságunk, gyülekezési jogunk, esküdtszéki bíraskodásunk ma is szegre akasztva. A közszabadságoknak összes biztosítékai fel vannak függesztve... ha nem volnék parlamenti harcmár megrokkant ember, akkor minden erőmmel harcolnék alkotmányos úton és törvényes eszközökkel, hogy ezt az állapotot megváltoztatni segítsem... Hiszem, hogy elég szerény sírfelirat egy köztisztességben elhunyt életpálya sírkövére.”

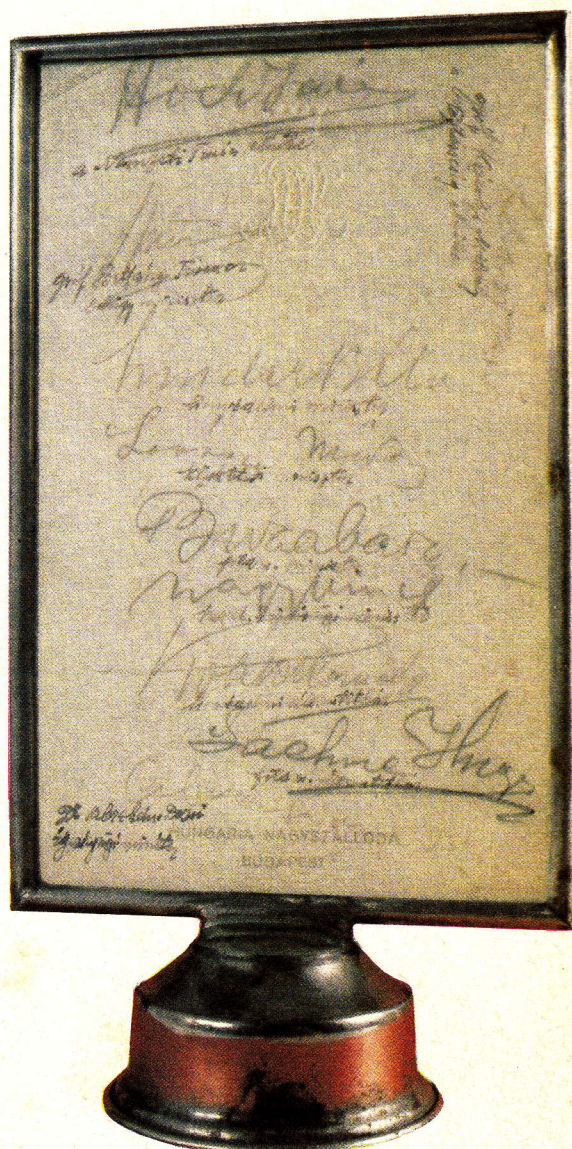
1936. október 10-én halt meg Budapesten.

szert. Bár tudta, hogy bíráló cikkeiért vád alá helyezik, 1933-ban hazatért, itthon akarta bevégezni az életét. A dr. Törek Gyéza vezette hírhedt bírósági tanács egyévi börtönre ítélte. Súlyos betegen, hetvenöt éves korában kezdte meg büntetésének letöltését. Nyolc hónapot töltött fogságban.

A Markó kapujában (1934)

A Hungária Nagyszálloda nyomtatott étlapja a kormány tagjainak aláírásával
(Magyar Munkásmozgalmi Múzeum)

A címlapon:

A forradalom vezére, Károlyi Mihály — jelvény (Magyar Munkásmozgalmi Múzeum)

A hátsó borítón:

Éljen a köztársaság — jelvény (Magyar Munkásmozgalmi Múzeum)

Reflektor Kiadó • 1988

A kiadásért felel Patainé Tamás Mária igazgató

88-1538 - Révai Nyomda, Budapest — F. v.: Horváth Józsefné dr.

Szerkesztette: Popovics Gizella

Műszaki vezető: Sebestyén Gyula

Műszaki szerkesztő: Sáfrány Annamária

ISBN 963 209 006 3 összkiadás

ISBN 963 209 045 4

Cikkszám: 11 338

Ára: 49,— Ft

KÁROLYI MIHÁLY
KUNFI ZSIGMOND
GARAMI ERNŐ
JÁSZI OSZKÁR
SZÁNTÓ BÉLA
POGÁNY JÓZSEF
GYETVAI JÁNOS
HOCK JÁNOS

REFLEKTOR KIADÓ